

PLATÓNNOVY SPISY
Svazek IV

Překlad František Novotný

PLATÓN

Kleitofón

Ústava

Timaios

Kritias

PRAHA
2003

16. Zdalipak bys myslel, že způsobilost ke strážnímu zaměstnání má ještě tuhle podmínku, aby budoucí strážce měl ve své povaze mimo vznětlivost ještě také lásku k moudrosti?

376 Jak to? Tomu nerozumím.

I to uvidíš u psů a jest to podivuhodné při tom zvířeti.

Co to?

Že kdykoli uvidí někoho neznámého, zlostně na něj štěká, i když mu on napřed neudělá nic zlého; kdykoli však známého, k tomu se lísá, i když se mu nikdy ničeho dobrého od něho nedostalo.

Či ses tomu ještě nikdy nepodivil?

Až posud jsem se nad tím hrubě nezamyslel; ale že to dělá, jest známo.

b Vidíme tu jistě zajímavou vlastnost jeho přirozenosti a vpravdě filosofickou.²⁶

Jak to?

Tak, že ničím jiným nerozeznává osobu milou a nepřátelskou než tím, že onu předtím byl poznal a této nepoznal. Jak by tedy nebylo to zvíře milovné poznání, když podle znalosti a neznalosti rozlišuje, co jest domácí a co cizí?

Dozajista jest.

Než, děl jsem, „poznání milovné“ a „moudrosti milovné“ jest přece totéž?

Ano, totéž.

c Nemáme-li tedy směle předpokládati i při člověku, že má-li býti k domácím a známým mírný, musí býti svou vrozenou povahou milovný moudrosti a poznání?

Ano.

Tedy milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný bude nám svou vrozenou povahou ten, kdo má býti dokonalým strážcem obce.

Zcela správně.

Takové tedy vlastnosti musí míti. Ale jakým způsobem nám budou taková strážcové vychovávání a vzdělávání? A získáme

něco touto úvahou, abychom spatřili cíl tohoto všeho zkoumání, totiž jakým způsobem povstává v obci spravedlnost a nespravedlnost? Abychom snad nevynechali něco podstatného anebo zase nezacházeli příliš daleko.

A bratr Glaukónův řekl: Já jistě čekám, že tato úvaha bude tomu na prospěch.

Bůh ví, děl jsem já, milý Adeimante, to tedy nesmíme od ní upustiti, i kdyby byla sebedelší.

Jistě ne.

Nuže tedy vychovávejme v duchu ty muže, jako bychom si v prázdné chvíli vypravovali pohádky.

Ano, udělejme to.

17. Nuže, jaké bude to vychovávání? Bylo by asi těžko naleztí lepší, než jaké jest nalezeno zkušeností dlouhého času, to jest pro těla tělocvik, pro duši vzdělání músické.

Tak jest.

Nezačneme s músickým vychováváním dříve než s gymnastikou?

Ovšem.

K músickému oboru počítáš také skladby slovesné, či ne?

Arciže.

Těch pak jest dvojí druh, jeden pravdivý a druhý obsahující nepravdu?

Ano.

Vychovávati jest v obojím, ale dříve v nepravdivém?

377

Nerozumím, jak to myslíš.

Nerozumíš, že dětem vypravujeme nejprve báje? Tyto pak jsou nepochybně celkem nepravda, ale jsou v nich i věci pravdivé. Avšak dříve vzděláváme děti bájemi než tělocvikem v gymnasiích.

Tak jest.

To tedy jsem myslel slovy, že músického vzdělávání jest se chopiti dříve než gymnastiky.

Správně.

b A zajisté víš, že začátek jest při každém díle věc nejdůležitější, obzvláště pak při čemkoli mladém a útlém? Neboť právě tehdy se nejlépe utváří a přijímá ráz, jaký bys čemu chtěl vtisknouti.

Docela správně.

Zda tedy tak snadno připustíme, aby děti slyšely ledajaké báje, od ledakoho vymyšlené, a přijímaly do svých duší povětšinou opačné názory, než které by podle našeho soudu měly míti, až dospějí?

Ani dost málo toho nepřipustíme.

c Především tedy musíme, jak se podobá, dozírati na skladatele bájí, a kterou vytvoří dobrou, tu přijímati, která však nebude taková, tu odmítati. Pak přimějeme chůvy a matky, aby ty vybrané báje dětem povídaly a utvářely jimi jejich duše mnohem více než těla rukama; avšak z těch, které nyní vypravují, většinu jest odhoditi.

Jaké to?

d Na bájích větších, děl jsem, uvidíme, i jak se to má s menšími. Neboť větší i menší báje musí míti týž ráz a touž působnost. Či nemyslíš?

Ovšem, ale nevím ani, které myslíš těmi většími.

Ony, které nám vypravovali Hésiodos a Homér a jiní básníci. Ti totiž skládali nepravdivé báje a pak je lidem vypravovali a dosud vypravují.

Které to, a co na nich káráš?

Právě to, co především a nejvíce jest kárati, zvláště když něčí nepravdě chybí i krása.

e Co jest to?

Když někdo špatně líčí podoby bohů a hérůů; to jest právě tak, jako kdyby malíř maloval obraz zcela nepodobný tomu, co jím chtěl vypočteniti.

Ano, to jest správně, kárati takové věci. Ale jakým způsobem se to děje a které jsou to chyby?

Především, děl jsem já, neslušně lhal ten, kdo si vymyslel onu největší lež o největších bytostech, totiž jak Úranos učinil to, co o něm vypravuje Hésiodos, a jak zase Kronos se mu pomstil.²⁷ O Kronových pak činech a co s ním udělal jeho syn, ani kdyby to bylo pravda, nemyslel bych, že by se mělo jen tak povídati před nerozumnými a mladými lidmi, nýbrž nejlépe by bylo o tom mlčeti; a kdyby již se o tom snad muselo mluvit, aby to slyšelo jako posvátné tajemství co možná nejméně lidí, když byli obětovali ne sele,²⁸ nýbrž nějakou velikou obětí, kterou by bylo těžko opatřiti, jen aby se co nejméně lidem dostalo příležitosti to uslyšeti.

378

Věru, tyto pověsti jsou povážlivé.

b A nesmějí se vypravovati, Adeimante, v naší obci. Nesmí se před mladým člověkem říkati, že páchaje svrchovaná bezpráví nedělal by nic divného, ani kdyby svého otce pro nějaký přečin jakýmkoli způsobem trestal, nýbrž že by dělal právě to, co dělali první a největší z bohů.

Bůh ví, řekl Adeimantos, ani mně samému se nezdá vhodné, aby se to povídalo.

e Také vůbec ne, že bohové s bohy válčí a nástrahy si činí a se potýkají – vždyť to ani není pravda –, ač mají-li nám budoucí strážcové obce pokládati za největší neřest lehkovážně se vespolek znepřátelovati; ani boje s Giganty jim nesmějí býti vypravovány anebo vyobrazovány, ani mnohé jiné rozmanité sváry bohů a hérůů s jejich příbuznými a členy jejich vlastních rodin. Naopak hledme, jak bychom děti přesvědčili, že se nikdy nevyskytlo žádné nepřátelství občana proti občanu a že takové počínání jest hříšné: takové věci musí jim vypravovati hned v mládí starci i stařeny a také básníky třeba donucovati, aby pro dospívající mládež v tomto smyslu vytvářeli své báje. Ale jak Héra byla spoutána od syna a jak svržen byl Héfaiostos od otce, protože chtěl pomáhati matce, když byla bita, a bitvy bohů, jak je vylíčil Homér, těch nelze připouštěti do naší obce, ať již jsou myšleny alegoricky nebo bez alegorií.²⁹ Neboť mla-

d

e dý hoch není s to, aby rozeznal, co jest alegorie a co ne, nýbrž cokoli přijme v tak útlém věku do svého vědomí, to se obyčejně stává nesmazatelným a nezměnitelným; proto tedy jistě vši silou jest dbáti o to, aby ta první vypravování, která slyší, obsahovala myšlenky po stránce mravní co nejkrásnější.

18. To jest rozumné, pravil Adeimantos. Ale kdyby se nás někdo dále ptal i na to, které jsou to myšlenky a která vypravování, která bychom řekli?

379 A já jsem odpověděl: Adeimante, nejsme nyní básníky já a ty, nýbrž zakladateli obce; zakladatelům pak sluší znáti všeobecné zásady, podle kterých mají básníci tvořiti báje a proti kterým tvořiti jim nesmí býti dovoleno, ale tvořiti báje není jejich věcí.

Dobře; avšak o to právě jde, které to jsou zásady pro vypravování o bozích?

Asi takovéto, děl jsem já: vždy třeba věrně podati, jaký bůh vskutku jest, ať jej kdo líčí v básni epické nebo v písni nebo v tragédii.

Ano, to jest třeba.

b Nuže, což není bůh ve skutečnosti dobrý a nemá se o něm takto mluvíti?

Zajisté.

Ale věru nic z toho, co jest dobré, není škodlivé, pravda?

Myslím, že není.

Zdalipak tedy způsobuje škodu, co není škodlivé?

Nikterak.

A co neškodí, činí něco zlého?

Také to ne.

Co však nepůsobí žádného zla, jistě není ani příčinou žádného zla?

Jak také?

A což, jest dobré prospěšné?

Ano.

Jest tedy příčinou šťastného stavu?

Ano.

Není tedy dobré příčinou všeho, nýbrž jest příčinou toho, co jest v dobrém stavu, zlého však není příčinou.

Docela správně.

Tedy ani bůh, protože jest dobrý, nemůže býti příčinou všeho, jak se většinou říká, nýbrž jest příčinou jen málo věcí na světě, kdežto u většiny není příčinou; vždyť máme mnohem méně dobrého než zlého, a kdežto při dobrém nesmíme přičítati příčinu nikomu jinému, při zlém jest hledati nějaké jiné příčiny, a ne boha.

Jistou pravdu díš, jak se mi zdá.

Nesmíme tedy věřiti ani Homérovi ani jinému básníku, když si bez rozmyslu činí tuto nesprávnou představu o bozích a praví,

*dva sudy že u prahu Diova stojí,
losy dobrými jeden a špatnými naplněn druhý;*

a komu Zeus dá směs z obojích,

toho že brzy štěstí a brzy zas neštěstí potká,

ale komu tak nedá, nýbrž jen toho druhého, nesmíšeného,

toho zas zoufalý hlad pak prohání po jasné zemi;

ani že jest nám Zeus dárce

dobrého jakož i zlého.³⁰

19. Řekne-li dále někdo, že zrušení přísah a úmluv, které způsobil Pandaros,³¹ vyšlo od Athény a Dia, neschválíme to, ani že svár bohyň a jeho rozsouzení vyšlo od Themidy a Dia,³² ani nesmíme dovoliti, aby mladí lidé poslouchali, jak praví Aischylos,

*bůh učiní, že vzklíčí vina u lidí,
když umíní si z kořen zničit celý dům.*

Ale líčí-li kdo v básni osudy Niobiny,³³ odkud jsou uvedené jamby, nebo osudy Pelopovců³⁴ nebo válku trójskou nebo některou jinou z těchto látek, buď nesmíme připustiti, aby to vypravoval jako činy boha, anebo jestliže to dělá, ať nalezne si pro to asi ten důvod, jakého nyní my hledáme, a řekne, že bůh jednal dobře a spravedlivě a oni že měli prospěch z toho, že byli trestáni; že však jsou nešťastní, kdo trpí trest, a že původcem toho byl bůh, to nesmí býti básníku dovoleno vyprávěti. Ale kdyby vypravovali, že zlí ve svém neštěstí měli potřebí trestu a že pokoutou se jim dostalo od boha dobrodiní, to jim dovolíme; že by však bůh, bytost dobrá, byl se kdy stal někomu příčinou zla, proti tomu mínění třeba vším způsobem bojovati a brániti, aby nikdo takto v naší obci nemluvil, má-li v ní býti zákonitý řád, a aby toho nikdo neposlouchal, ani mladý ani starý, ať by to bylo vypravováno v řeči vázané nebo nevázané: takové řeči by nebyly ani zbožné ani nám prospěšné, ani samy se sebou souladné.

Souhlasím s tebou v tomto zákoně, řekl Adeimantos, a jsem jím spokojen.

To by tedy byl jeden ze zákonů a zásad o bozích, jímž se bude musiti každý řídit v řeči i básnění, že totiž bůh není původcem všeho, nýbrž jen dobrého.

A úplně dobře stačí.

Pak je tu druhý. Myslíš, že bůh jest nějaký kejklíř a že se zjevuje ve vyčíhaném okamžiku brzy v té, brzy v oné podobě, hned že v ní vystupuje sám a proměňuje přitom svůj zjev ve všelijaké podoby, hned že nás šálí a činí, že vidíme takové jeho zdánlivé přízraky, či že jest bytost jednotná a vůbec nikdy nevystupuje ze své vlastní podoby?

To nedovedu tak hned říci.

Nuže poslyš: kdyby něco vystupovalo ze své podoby, není nutno předpokládati, že se mění buď samo sebou nebo působením něčeho jiného?

Nutno.

Není-li tu pravda, že to, co jest v nejlepším stavu, bývá nejméně přejinačováno a měněno působením něčeho jiného? Jako například působí-li na tělo jídla a nápoje a námahy, nebo na kteroukoli rostlinu úpal a větry a podobné vlivy, zda se nejméně nemění to, co jest nejzdravější a nejsilnější?

Tak jest.

A o duši neplatí, že nějaký vliv zvnějšku by nejméně porušil a přejinačil tu, která jest nejstatečnější a nejrozumnější?

Ano.

A jistě tomu tak jest i se vším složitým náradím, stavbami a rouchy, že věci, které jsou dobře zhotoveny a jsou v dobrém stavu, nejméně se mění působením času a jiných vlivů.

Jest tomu tak.

Všechno tedy, co jest v dobrém stavu, buď od přírody nebo uměním nebo obojím, jest v nejmenší míře přístupno změně způsobované něčím jiným.

Podobá se.

Ale bůh a co jest božího jest přece po každé stránce nejlepší. Jak by ne?

Proto tedy bůh asi nikterak nemá mnoho podob.

Ovšemže ne.

20. Ale snad sám sebe proměňuje a přejinačuje?

Patrně, ač jestliže se vůbec přejinačuje.

Zdalipak se tedy proměňuje v bytost lepší a krásnější, než jest sám, či v horší a ošklivější?

Nutně vyplývá, že v horší, jestliže se přejinačuje; vždyť přece neřekneme, že bohu chybí krásy nebo ctnosti.

Zcela správně, děl jsem já. A když tomu tak jest, myslíš, Adeimante, že by se někdo dobrovolně činil horším po některé stránce, ať bůh, nebo člověk?

Nemožno.

Nemožno tedy také o bohu mysliti, že by se chtěl činiti jiným, nýbrž, jak se podobá, každý z nich jsa nejkrásnější a nejlepší, jak jen možno, trvá stále jednotně ve své podobě.

- d To jest, jak se mi zdá, docela nutný důsledek.
Ať nám tedy přáteli, žádný z básníků neříká, že
*bohové podobni hostům, již z ciziny přišli,
chodí od města k městu, své měnice všelijak tváře,*³⁵
ani Prótea³⁶ a Thetidu³⁷ ať z nich nikdo nepomlouvá, ani ať
v tragédiích nebo v jiných básních neuvádí Héru, jak ve změn-
ěné podobě jako kněžka sbírá dárky
*pro živné děti, jež zplodil Inachos, argolská řeka,*³⁸
- e ani ať nám nepovídají množství takových jiných nepravd. Také
ať jim nevěří matky a neděsí děti špatným vypravováním bájí,
že prý v noci obcházejí jistí bozi, berouce na sebe podoby
mnoha všelijakých divných bytostí; tím se jednak rouhají bo-
hům, jednak činí děti bojácnějšími.
Arciže.
Ale snad jest to tedy s bohy tak, že se sami neproměňují,
avšak v nás vzbuzují zdání, že je vidíme v rozmanitých podobách,
a tím nás klamou a šálí?
Snad.
382 Jak že! Bůh že by chtěl lháti, ukazuje nám buď slovem nebo
skutkem přelud?
Nevím.
Nevíš, tázal jsem se, že opravdovou lež – možno-li tak říci –
všichni bozi i lidé nenávidí?
Jak to myslíš?
Tak, že nikdo úmyslně nedovoluje lháti nejvyšší části své
bytosti a o nejvyšších věcech, nýbrž ze všeho nejvíce se bojí,
jen aby tam lži měl.
Ani teď ještě nerozumím.
b Protože se domníváš, že mluvím něco příliš vysokého; já
však míním, že nikdo by za nic na světě nechtěl připouštětí do
své duše ani vlastní, ani cizí lež o skutečné pravdě ani nevědo-

most a tam ji chovati a trvale mítí a že ji v takovém případě
všichni nejvíce nenávidí.

Ovšem, daleko nejvíce.

Avšak, jak jsem právě tvrdil, tohle by se mohlo nejsprávněji
nazývatí opravdovou lží, nevědomost v duši toho, kdo podlehl
nepravdě; neboť lež pronášená slovy jest jen jakési napodobení
toho duševního stavu a obraz později vzniklý, ne zcela čistá ne-
pravda. Či není tomu tak? c

Ovšem že ano.

21. Skutečná lež jest tedy nenáviděna netoliko od bohů, ný-
brž i od lidí.

Tak se mi zdá.

A co lež pronášená slovy? Kdy a komu jest užitečná, tak aby
nezasluhovala nenávisti? Nebývá to vůči nepřítelům a vůči
takzvaným přátelům, když se v šílenství nebo v nějakém zasle-
pení rozumu pokoušejí dělati něco zlého, že tehdy se osvědčuje
užitečnou jako lék pro jeho odvrácení? A v bájích, o kterých d
jsme právě mluvili, když z neznalosti, jak tomu doopravdy jest
s těmi starověkými ději, připodobňujeme lež co nejvíce pravdě
a činíme ji takto užitečnou?

Ba věru, tak tomu jest.

Nuže, pro který z těchto důvodů mohla by lež býti užitečná
bohu? Zdalipak by lhal snad proto, že nezná, co se v dávné mi-
nulosti událo, a proto mluví z dohady?

To by bylo směšné.

Lživého básníka tedy v bohu není.

Ne, jak se mi zdá.

Ale snad by lhal z bázně před nepřáteli? e

Ani zdaleka ne.

Snad tedy pro nerozum nebo šílenost bytostí jemu blízkých?

Ale vždyť nikdo nerozumný a šílený není bohu milý.

Není tedy důvodu, proč by bůh lhal?

Není.

Vůbec tedy všechno daimonské a božské jest prosto lži.

Docela.

Bůh jest tedy bytost zcela jednotná a pravdivá v činu i slově a ani sám se neproměňuje, ani jiných neklame, ani přízraky ani řečmi ani sesíláním znamení, a to ani ve bdění, ani ve snu.

383 Podle tvé řeči i mně se ta věc tak zdá.

Připouštíš tedy, děl jsem, že to jest ta druhá zásada, podle které třeba o bozích mluvit i básnit, totiž že ani sami nejsou kejklíři a neproměňují se, ani nás nezavádějí lžemi v slově nebo v skutku?

Připouštím.

b Ač tedy Homéra v mnoha jiných věcech chválíme, přece nepochválíme to, jak Zeus posílá sen Agamemnonovi,³⁹ ani u Aischyla,⁴⁰ jak Thetis dí, že Apollón, zpívaje o její svatbě,

*vypočítával její štěstí mateřské
a dlouhý život dětí, prostý nemocí,
a vylíčil můj osud, ve všem blažený,
pak zapěl paian, plně mě tak nadějí.
I doufala jsem, božská ústa Foibova
že nelžou, věštným naplněná uměním.
Než on, jenž sám tam zpíval, sám byl hostem mým
a sám to věštil, sám jest, který usmrtil
mi syna mého...*

c Když by kdo takto mluvil o bozích, pohoršení jej odmítneme a nevypravíme jeho hry, ani nepřipustíme, aby ho užívali učitelé při vychovávání mládeže, mají-li se naši strážcové státi bohabojnými a bohu blízkými, jak nejvíce člověku možno.

Úplně souhlasím s těmito zásadami, pravil Adeimantos, a chci jich užívat jako zákonů.

Knih třetí

1. Nuže, co se týče bohů, děl jsem já, takové asi řeči patrně 386 mají slyšati a zase neslyšati hned z mládí ti, od kterých se čeká, že budou bohy i rodiče ctíti a náležitě si vážiti vzájemného přátelství.

A myslím, že se na to správně díváme.

A což, mají-li býti stateční? Zda není třeba vštěpovati jim mimo to takové myšlenky, které dovedou učiniti, aby se co nejméně báli smrti? Či myslíš, že by se někdo kdy osvědčil statečným, kdo by měl v sobě tento strach? b

Bůh ví, že nikoli.

A což, myslíš, že někdo, kdo věří, že jest onen život v podsvětí a že jest hrozný, bude prost strachu před smrtí a v bitvách že dá přednost smrti před porážkou a otroctvím?

Nikoli.

Musíme tedy, jak se podobá, i při těchto bájích dozíratí na jejich vypravovatele a prositi jich, aby jen tak zhola nehaněli života v Hádu, nýbrž spíše jej chválili, sice že by jejich řeči nebyly ani pravdivé ani prospěšné těm, kdo se mají státi c bojovnými muži.

To ovšem musíme.

Vyškrtíme tedy, děl jsem, počnouce od těchhle veršů, všechny takové věci jako

*věru bych raději chtěl jako nádeník jinému sloužit
třeba i chudému muži, jenž z majetku skrovného žije,
nežli tu nad všemi mrtvými vlást, v nichž zanikl život*

a

*smrtným lidem i bohům že obydlí jeho se zjeví,
tmavé a plné hrůz, jehož děsí se samotní bozi* d

a

*běda, tak přece i trvá v Hádově příbytku jakás
duše a bytosti stín, však život jí docela chybí*

a

sám aby vědomí měl, ti druzí jsou téžavé stíny

387 a

*duše vylétla z těla a odešla v Hádovu říši,
lkajíc pro osud svůj a ztrativši mužnost i mládí*

a

*neb odlétla s šelestem duše
pod zemi jakoby dým*

a

*a jako netopýři když v zákoutí příšerné sluje
s šelestem poletují, když některý se stropu skály
z jejich chomáče spadne, v němž nahoře spolu se drží,
s takovým šelestem ony se pospolu braly.⁴¹*

- b Homéra a ostatních básníků poprosíme, aby se nehoršili, jestliže tato a všechna taková místa škrtneme; ne že by to nemělo básnické ceny a že by to lid rád neposlouchal, nýbrž proto, že čím to jest básnický lepší, tím méně to smějí poslouchati chlapci i muži, kteří mají býti syny svobody a otroctví se báti více než smrti.

Docela správně.

- c 2. Nuže, k tomu třeba odstraniti všechna s tím související děsná a strašná jména, ty řeky Lkání a Hružy, duchy a kostlivce a všechna jiná slova tohoto rázu, při nichž všem posluchačům probíhá mráz po zádech. A snad to jest dobré k něčemu jinému; my však se bojíme o naše strážce, aby nám nedostali z takového mražení horkost a nadmíru nám neziměkli.

A právem se bojíme.

Musíme to tedy odstraniti?

Ano.

A dbáti opačného rázu v řeči i básnění?

Patrně.

Odstraníme tedy i pláč a nářky vážených mužů?

d

Nutně, zrovna tak jako to první.

Nuže pozoruj, děl jsem, odstraníme-li to právem, či ne. Tvrdíme, že řádný muž nebude pokládati za něco hrozného smrt jiného muže řádného, i když to jest jeho přítel.

Tak jest.

Nebude tedy pro něho naříkati, jako by se mu bylo stalo něco zlého.

Nikoli.

Avšak i to tvrdíme, že takovýto muž nejvíce sám sobě stačí k spokojenému životu a proti ostatním že nejméně má potřebí druhého.

Pravda.

Pro něho jest tedy ztráta syna nebo bratra nebo jmění nebo čehokoli jiného nejméně hrozná.

Jistěže nejméně.

Nejméně tedy také naříká a snáší co nejkliidněji, kdykoli jej stihne nějaké takové neštěstí.

Daleko nejkliidněji.

Právem tedy můžeme odstraniti naříkání slovutných mužů a ponechati je ženám, a ani to ne váženým, a špatnému druhu mužů, aby ti, které vychováváme právě ke střežení země, měli odpor před podobným počínáním.

388

Správně.

Tedy opět poprosíme Homéra a ostatních básníků, aby nelíčili syna bohyně, jak

*na boku ležel chvíli a chvíli zas obrácen naznak,
hned zase tváří k zemi*

b a pak zase *zpřítma stanuv jak zarmoucen po břehu moře, jež nezna únavy, bloudil, ani jak oběma rukama nabrav černavého prachu posypal si hlavu* a jiné věci s pláčem a naříkáním dělal podle líčení básníkov; ani aby Priamos, blízký potomek bohů, úpěnlivě prosil a

*se váleje v blátě
z mužů jmenoval svých zvlášť každého po jeho jméne.*

A ještě mnohem důtklivěji budeme žádati, aby ovšem nelíčili bohů, jak naříkají a mluví

c *ach, já nebohá matka a nešťastný hrdinný syn můj;*

a když už tak bohy líčí, aspoň aby se neodvažovali tak nenáležitě vypodobňovati nejvyššího z bohů, aby říkal

*běda, milého muže, jak stíhán jest okolo města,
vlastníma očima zřím a srdce mi lítostí puká*

a

d *běda mi, sudba že jest, by Sarpédón, nad jiné milý,
byl mi Patroklem sklán, tím Menoitiovým synem.⁴²*

3. Neboť, milý Adeimante, kdyby nám mládež takové řeči vážně poslouchala a neodmítala je s posměchem jako výroky nedůstojné, stěží by kdo pokládal takovéto jednání za nedůstojné pro sebe, člověka, a sotva by si činil výčitky, kdyby i jeho napadlo něco takového buď mluvití nebo dělati, nýbrž beze všeho ostychu a přemáhání dlouhé by při malých utrpeních pěl žalozpěvy a vedl nářky.

e Úplnou pravdu díš.

Avšak to nesmí býti, jak nám právě ukázal náš úsudek; jemu třeba věřiti, dokud nás někdo nepřesvědčí jiným, lepším.

Jistěže nesmí.

Ale ani smíšky nesmějí býti naši strážcové. Myslím totiž, že kdykoli se někdo poddává silnému smíchu, způsobuje takový výbuch také výbuch v opačném směru.

To si myslím.

Nelze tedy schvalovati, ani líčí-li kdo vážné lidi, jak jsou přemáháni smíchem, a ještě mnohem méně, líčí-li tak bohy. 389

To jistě mnohem méně.

Nuže tedy neschválíme ani těchto Homérových slov o bozích

*na to pak v nezkratný smích tu propukli blažení bozi,
jakmile Héfaista zřeli, jak v chvatu se po síni pachtí;⁴³*

toho nelze schvalovati podle tvých slov.

Chceš-li to pokládati za má slova, pravil Adeimantos, věru, b nikterak toho nelze schvalovati.

Ale také pravdě sluší příkládati velikou cenu. Neboť jestliže jest správné, co jsme právě řekli, a je-li lež vskutku bohům nepotřebná, lidem však užitečná jako jakýsi druh léku, patrně, že takovou věc jest odevzdati lékařům a neodborníci že se jí nemají ani dotknouti.

To jest jasné.

Tedy správcům obce, ač jestliže vůbec komu, náleží mluvití nepravdu buď nepřátelům nebo občanům ve prospěch obce, kdežto z ostatních nikdo se nesmí chápati takového prostředku; nýbrž selže-li prostý občan před takovýmto správcem, prohlásíme to za týž a ještě větší přečin, než kdyby nemocný lékař nebo cvičenec učitel nepověděl pravdu o svém tělesném stavu nebo kdyby někdo řidiči lodi nemluvil pravdu o lodi a lodnicích, jakou zkušenost má buď sám nebo některý ze spoluplavců. c

Jistá pravda.

Jestliže tedy správce přistihne v obci při lži někoho jiného d

z těch, kdo umění znají,

věštců neb hojičů neduhů zlých neb tesaře dřeva,⁴⁴

potrestá ho, protože zavádí způsoby, které přinášejí obci právě tak jako lodi rozvrat a záhubu.

Ovšem, ač jestliže mají po slovech následovati činy.

A dále nebude našim jinochům potřebí také rozumné uměřenosti?

Jak by nebylo?

e Nezáleží pak uměřenost všeobecně především v tom, aby poslouchali představených a sami aby se ovládali v požitcích pití, lásky a jídla?

Zdá se mi, že ano.

Řekneme tedy, myslím, že jest dobře pověděno, jak praví u Homéra Diomédés

*brachu, tiše tu sed' a mého poslouchej slova*⁴⁵

a co následuje

*Achajové šli statní
mlčky, z vůdců svých majíce strach*⁴⁶

a všechny jiné takové výroky.

Dobře.

Ale co takováhle slova:

*opilče, mající oči jak pes a srdce jak jelen*⁴⁷

390 a tak dále, to jest také dobré? A tak i všechny jiné zpupné řeči, které kdo z prostých občanů promluvil k představeným, v próze nebo v básni.

To není dobré.

Ano, myslím, že slyšeti to neprospívá mladíkům aspoň k výchově rozumné uměřenosti; jestliže jim to poskytuje nějaké jiné libosti, to by nebylo nic divného. Či jak se na to ty díváš?

Také tak.

4. A což líčiti, jak nejmoudřejší muž praví, že nejkrásnější ze všeho se mu zdá, když

*stojí tu stoly
plné chleba i masa a víno když z měsidla číšník
čerpaje roznáší kolem a nalévá každému v pohár,*⁴⁸

b

zdá se ti, že poslouchati to jest prospěšné zdrženlivosti mladého muže? Anebo že

*nejsmutnější jest zemřítí hladem a dojít tak sudby,*⁴⁹

c anebo jak Zeus, co si byl usmyslel, když sám jediný bděl, ani ostatní bozi a lidé spali, hned na to všechno v milostném roz-toužení zapomíná, a spatřiv Héru, tak jest rozčilen, že nechce už ani do domu vejíti, nýbrž touží hned na místě na zemi s ní obcovati, právě, že jest jat takovou touhou, jako nebyl ani tehdy, když poprvé se scházeli, „aby nevěděli milí rodiče“;⁵⁰ nebo jak Arés a Afrodité byli spoutáni od Héfaista z podobné příčiny.⁵¹

Bůh ví, nikoli, to se mi nezdá prospěšné.

d Ale zato, děl jsem, jsou-li kde řeči a činem dávány od znamenitých mužů nějaké příklady otužilosti proti všem věcem, na to se mají dívatí a to mají poslouchati, jako

*pak se udeřil v hrud' a srdce své pokáral slovy:
„Vemuz se přec, srdce, vždyť jindy jsi přestálo horší již
věci!”*⁵²

Docela správně.

Také nesmíme dovoliti, aby naši mužové byli úplatní nebo mlouvní peněz.

Žádným způsobem.

Ani se jim nesmí zpívatí, že

e

*dary i bohy získati lze i ctihodné krále;*⁵³

ani Achilleova vychovatele Foinika⁵⁴ nelze chváliti, jako by byl náležitě mluvil, když Achilleovi radil, aby dostane-li dary, pomáhal v boji Achajům, bez darů však aby neustával od hněvu. Ani o Achilleovi samém si to nebudeme mysliti a neuzná-

391 me, že byl tak milovný peněz, že přijal dary od Agamemnona anebo že za výkupné mrtvolu vydal,⁵⁵ jinak však že nechtěl.

Věru není slušno chváliti takovéto věci.

Kvůli Homérovi se ostýchám tvrditi, děl jsem, že jest to přímo hřích, říkati takové věci o Achilleovi a jiným, když tak mluví, věřiti; dále také že k Apollónovi řekl:

*zklamals mne, dalekostřelný, jenž ze všech jsi nejhorší bohů;
věru bych se ti pomstil, jen síly kdybych měl dosti,⁵⁶*

b a že se neposlušně choval k bohu řecky⁵⁷ a byl hotov s ním bojovatí a dále že řekl o kštici posvěcené bohu jiné řeky, Spercheiovi,⁵⁸ „Patroklou rekoví dám, by vzal si tuto mou kadeř“, Patroklou mrtvému, a nelze věřiti, že to vskutku udělal. A dále co se týče vláčení Hektora⁵⁹ kolem mohyly Patroklovy a pobití zajatců nad jeho hranicí,⁶⁰ všechno to prohlásíme za nepravdu
c a nenecháme naše lidi věřiti, že Achilleus, syn bohyně a Pélea, muže velmi rozumného a vnuka Diova, vychovaný od velmoudrého Chiróna, že by byl býval zatížen tak velikým rozporom a nosil v sobě dvě nemoci navzájem protivné, sprostotu spojenou s hrabivostí a na druhé straně zpupnost proti bohům a lidem.

Máš pravdu.

d 5. Ani tomuhle tedy nevěřme, děl jsem, a nedovolme vypravovatí, že Théseus, syn Poseidónův, a Peirithoos, syn Diův, se vypravili na tak hrozné loupeže⁶¹ anebo že by se byl opovážil některý jiný syn boží nebo hérós spáchatí hrozné a bezbožné skutky, jaké se jim nyní lživě přiřítají; ale donucujme básníky, buď aby neříkali, že to jsou činy těchto mužů, nebo aby říkali, že tito mužové nejsou potomky bohů; obojího však ať netvrdí, ani ať se nepokoušejí namlouvatí mládeži, že bozi plodí zlo
e a héróové že nejsou o nic lepší než lidé. Jak jsme řekli již dříve, nejsou ty věci ani zbožné ani pravdivé, neboť jsme přece dokázali, že od bohů zlo pocházeti nemůže.

Tak jest.

A dále jsou jistě škodlivé těm, kdo je slyší; neboť pak si každý sám svou vlastní špatnost odpustí, nabyv přesvědčení, že takovéto věci prý dělají a dělali i

*s bohy kdo jsou spřízněni
a Diovi jsou blízcí, kteří na Idě
i oltář mají Dia otce v aithéru*

a

a ještě nezmizela krev z nich daimonů.⁶²

Proto třeba učiniti přítrž takovým bájím, aby nevštěpovaly naší mládeži lehkomyšlné posuzování špatnosti. 392

Dozajista.

Který pak obor nám ještě zbývá, když určujeme, jaké řeči jest mluvití a jaké ne? Neboť jak se má mluvití o bozích, to jsme již řekli, a také o daimonech, héróích a o podsvětí.

Ovšemže.

Nuže, nezbývá ještě také říci, jak se má mluvití o lidech?

Patrně.

Dobře, to však nám jest nemožno, přáteli, hned teď stanoviti. Jak to?

Protože, myslím, řekneme, že podle všeho i básníci a vypravovatelé nesprávně mluví o lidech právě ve věcech nejdůležitějších, že prý totiž mnozí lidé nespravedliví jsou šťastni a naopak spravedliví nešťastni, že jest prospěšno páchatí bezpráví, děje-li se to skrytě, a spravedlnost že jest cizí prospěch, ale vlastní škoda; a takovéto řeči, myslím, zakážeme a nařídíme hlásati opačné zásady v písních i v bájích. Či nemyslíš? b

Ba zcela jistě to vím.

Jestliže tedy uznáš, že mám pravdu, mohu říci, že jsi tím uznal, co tak dlouho hledáme?

To jsi to dobře chytil.

Nuže tedy, že řeči o lidech musí býti takovéto, o tom se na dobro domluvíme tehdy, až nalezneme, co jest spravedlnost c

a že jest svou přirozenou podstatou prospěšná tomu, kdo ji má, ať se zdá spravedlivý, nebo nezdá.

Jistá pravda.

6. Tolik tedy o obsahu slovesných skladeb; dále pak jest, jak myslím, uvážiti o způsobu přednesu, a tím budeme úplně hotovi s úvahou, co jest podávati a jak jest to podávati.

Tu pravil Adeimantos: Tomu nerozumím, co myslíš.

d Ale to musíš, děl jsem; nuže, snad tomu takhle porozumíš lépe. Zdalipak není všechno, co podávají vypravovatelé bájí nebo básníci, líčení toho, co se buď stalo nebo co jest nebo co bude?

Co jiného?

Zdali to neprovádějí buď prostým vypravováním nebo vypravováním s užitím napodobení nebo spojením obou těchto způsobů?

I o tom potřebuji jasnějšího poučení.

e Směšný jsem to učitel a nejasný, jak se podobá; nuže tedy udělám to jako nedovední vykladači a pokusím se ti ukázati, co chce, ne na celku, nýbrž na jedné vybrané části. Tak mi řekni: znáš začátek *Iliady*, kde praví básník, že Chryseés prosil Agamemnona, aby mu propustil dceru, ten pak že se horšil a onen, 393 když nedosáhl, co chtěl, prosil boha o potrestání Achajů?

Arciže.

Víš tedy, že až k těmto veršům

a všech pak Achajů prosil,

*Atreovců dvou však nejvíce, vůdců to mužstva*⁶³

b mluví básník sám a ani se nesnaží obracet naši pozornost jinam, jako by to vypravoval někdo jiný než on; ale co následuje, mluví, jako kdyby on sám byl Chryseés, a pokouší se co nejvíce v nás způsobiti zdání, že to není Homér, kdo mluví, nýbrž ten starý kněz. A tak má upraveno i téměř celé ostatní vypravování o událostech v Iliu a o příbězích na Ithace i v celé *Odysseii*.

Ovšemže.

Nuže, není-li to vypravování, i když podává přímou řeč i když části mezi přímými řečmi?

Jak by ne?

Ale kdykoli pronáší nějakou přímou řeč ústy některé jiné c osoby, zdalipak nepozorujeme, že tehdy svou řeč co nejvíce připodobňuje pokaždé tomu, koho napřed uvedl jako mluvčího?

Pozorujeme, zajisté.

Nuže připodobňovati sebe k jinému buď hlasem nebo podobou zdalipak neznamena napodobovati onoho, komu se připodobňujeme?

Arciže.

V takovém tedy případě tento i ostatní básníci provádějí vypravování patrně s užitím napodobování.

Ovšemže.

Kdyby však básník sebe nikde neskrýval, byla by celá jeho d báseň a celé vypravování provedeno bez napodobení. Aby však neřekl, že zase nerozumíš, vyložím ti, jak by se to mohlo státi. Kdyby totiž Homér po slovech, že přišel Chryseés, nesa c výkupné za dceru a jako prosebník Achajů, nejvíce pak králů, pokračoval, ne jako by se byl stal sám Chrysem, nýbrž ještě stále jako Homér, poznáváš, že by to nebylo napodobení, nýbrž e prosté vypravování. Znělo by pak asi takto – řeknu to však řečí nevázanou, neboť nejsem žádný básník –: Kněz přišed přál jim, aby jim bohové dali, aby dobudouce Tróje sami se vrátili bez pohromy, avšak jemu aby vydali dceru za přijaté výkupné a ze zbožného ostychu před bohem. To když řekl kněz, ostatní cítili posvátnou úctu a přisvědčovali mu, avšak Agamemnon rozlícen mu kázal, aby hned odešel a podruhé již nikdy nepřicházel, sice že by mu pak nepomohla ani berla ani kněžský vínek; jeho dceru prý dříve u něho v Argu zestárne, než bude vydána; poroučel mu odejít i nedrážditi, chce-li se zdráv vrátiti domů. Stařec, uslyšev to, se zalekl a tiše odcházel; když pak poodešel 394 z tábora, vroucně se modlil k Apollónovi, volaje jeho příjmení

a připomínaje mu i žádaje odplaty, jestliže mu kdy učinil libý dar při stavbách chrámů nebo při obětech žertev; v odměnu za to prosil, aby pomstil na Achajích jeho slzy svými střelami...

b Takto, příteli, se provádí prosté vypravování bez napodobení. Rozumím.

7. Rozuměj tedy také, děl jsem, že na druhé straně opak toho vzniká, když někdo odstraňuje básnickovy vložky mezi přímými řečmi a ponechává jen střídavé rozmluvy.

I tomu rozumím, tak tomu jest v tragédiích.

Docela správně jsi poznamenal a myslím, že jsem ti již objasnil, co jsem dříve nedovedl, že totiž jeden způsob básnění a skládání bájí záleží veskrze v napodobení, a to jest, jak sám pravíš, tragédie a komedie, druhý v podání samého básníka – ten bys našel nejvíce v dithyrambech –, třetí pak, záležící v obojím, jest jednak v básnictví epickém, ale i leckde jinde, rozumíš-li mi.

Ano, teď rozumím, co jsi chtěl prve říci.

A vzpomeň si také na to předtím, že jsme totiž probrali, co se má říkat, že ale ještě musíme uvažovat o tom, jak se to má říkat.

Ano, pamatuji se.

d Nuže, co jsem tím myslel, bylo právě tohle, že se musíme dohodnouti, zdali dovolíme básníkům, aby ve svých vypravováních veskrze napodobovali anebo aby napodobovali jen v některých částech a v jiných ne, a v kterých tak i onak, anebo aby vůbec nenapodobovali.

Hádám, že zkoumáš, zdali přijmeme tragédii a komedii do své obce, či ne.

Snad, děl jsem já, snad i více než to; věru to ještě sám nevím, ale kamkoli nás zanese myšlenka, podobna větru, tam třeba jíti.

Dobře to pravíš.

e Nuže tedy, Adeimante, přihlédni nyní k tomu, mají-li naši strážcové býti nějakí napodobitelé, či ne; či i zde vyplývá od-

pověď z předcházející myšlenky, že jeden každý může dobře konati toliko jeden úkon a ne více, sice kdyby se o to pokoušel a chytl se mnohých prací, že by nedosáhl ani v jedné nějaké dokonalosti?

Nepochybně.

Nuže, platí totéž i o napodobování, že jeden člověk nedovede tak dobře napodobovati mnoha věcí jako jedné?

Jistě nedovede.

Stěží tedy bude moci konati nějaké vážné zaměstnání a současně mnoho napodobovati i býti odborným napodobitelem, poněvadž tíž lidé nedovedou současně dobře napodobovati tuším ani dvou podob, napohled vespolek blízkých, jako například při skládání komedie a tragédie. Či nenazýval jsi právě tyto dva obory druhů napodobování? 395

Ovšem; a máš pravdu, že tíž lidé toho nedovedou.

Ani nemohou býti zároveň rapsódy a herci.

Pravda.

Ano, ani herci v komediích a v tragédiích nebývají tíž mužové; všechny pak tyto úkony jsou napodobování, či ne? b

Ano, jsou.

A ještě na menší díly, Adeimante, zdá se mi býti lidská přirozenost rozkouskována, takže nedovede v mnoha oborech krásně napodobovati nebo dělati mnoho těch věcí samých, které jsou vzory napodobenin.

Jistá pravda.

8. Podržíme-li tedy svou první myšlenku, že naši strážcové, zproštění všech ostatních děl, mají nám býti dokonale odbornými dělníky svobody naší obce a ničím jiným se nezabývati než tím, co se k tomuto úkolu odnáší, nesmějí patrně nic jiného ani dělati ani napodobovati; když však napodobují, musí hned z mládí napodobovati vzory jim příslušné, muže statečné, rozumné, zbožné, čestné a všechno takové, kdežto věcí nečestných a vůbec něco i jinak ohyzdného nesmějí ani dělati ani napodobovati, aby ze samého napodobování nezískali to, že by c

d takoví vskutku byli. Či nepozoroval jsi, že napodobování, dějeli se nepřetržitě od samého mládí, přechází v povahu a přirozenost, po stránce těla i hlasu i myšlení?

Ba jistě.

Nepřipustíme tedy, děl jsem, aby ti, o které tak pečujeme a kteří se mají státí muži dobrými, aby oni, mužové, napodobovali ženu,⁶⁴ mladou nebo starou, buď jak svému muži laje nebo s bohy se pře a vychloubá se svým domnělým štěstím nebo jak se trápí v neštěstí, žalostech a nářcích; nemocnou nebo zamilovanou nebo k porodu pracující už docela ne.

To ovšem nikterak.

Ani otrokyně a otroky v jejich otrockém konání.

Ani to ne.

396 Pravděpodobně ani muže špatné, zbabělé a konající opak toho, co jsme právě nyní uvedli, jak si vespolek spílají a jeden druhému se posmívá a nestoudně mluví, buď opilí nebo i střízliví, nebo i všechny jiné chyby, kterých se takoví lidé v řečech i činech dopouštějí proti sobě i proti jiným. Ani šíleným se připodobňovati nesmíme, jich myslím zvykati ani v řečech ani v činech; neboť potřebují sice znáti i šílené i špatné muže a ženy, ale sami nesmějí nic takového ani dělati ani napodobovati.

Jistá pravda.

b A což kováře nebo jiné řemeslníky nebo veslaře na trojveslicích nebo jejich velitele nebo něco jiného z takovýchto oborů, to mají napodobovati?

Jak to? Vždyť jim nebude dovoleno ani všímati si něčeho takového.

A dále, řehot koní a řev býků,⁶⁵ šum řek a hukot moře a hřmění a všechny podobné zvuky budou napodobovati?

Ne, však jest jim zakázáno běsniti nebo běsnícím se připodobňovati.

Rozumím-li tedy tomu, děl jsem, co míníš, jest jiný způsob slohu a vypravování, kterého by užíval muž vskutku dokonalý,

kdykoli má něco říci, a na druhé straně jiný způsob tomu nepodobný, kterého by se vždy držel a kterého by v přednášení užíval člověk opačné přirozenosti i výchovy.

Které to jsou způsoby?

Muž rozumný, zdá se mi, kdykoli přijde ve vypravování k nějaké řeči nebo k nějakému činu muže dobrého, rád to bude podávati v první osobě a nebude se stydět za takové napodobování, přičemž bude nejraději napodobovati dobrého, je-li jeho jednání pevné a rozumné, řidčeji však a méně, je-li jeho pevnost zviklána buď nemocí nebo láskou nebo snad i opilostí i jiným podobným dopuštěním osudu. Kdykoli však mu přijde mluvit o někom, kdo není pro něj dost dobrý, nebude chtít vážně se připodobňovati horšímu, leda nakrátko, když by konal něco řádného, nýbrž bude se stydět, jednak že není cvičen napodobovati takové lidi, jednak i že má odpor proti tomu, aby na sebe přijímal ráz lidí horších, kterými v mysli pohrdá, ledaže by se to dělo jen žertem.

To se rozumí.

9. Nuže tedy, bude užívati toho způsobu vypravování, o jakém jsme vyložili o málo výše při básních Homérových, a jeho sloh bude obsahovati obojí, napodobování i prosté vypravování, ale tak, že napodobování bude poměrně malou částí v dlouhé skladbě. Či nemám pravdu?

Ba věru, právě takového rázu musí býti takový řečník.

Naopak zase kdo takový není, ten čím jest horší, tím raději bude všechno předvádět a nic nebude pokládati pro sebe za nedůstojné; a tak se pokusí vážně a v přítomnosti mnoha lidí napodobovati kdeco, jednak, co jsme právě řekli, hrom, burácení větru a krupobití, zvuky kol a válců, hlasy polnic, fléten a píšťal a všelikých nástrojů, a také hlasy psů, ovcí i ptáků. A tak bude přednes tohoto záležitosti zcela v napodobování hlasem i posuňky anebo bude obsahovati jen jakousi malou míru vypravování.

Nutně jest pravda i toto.

To tedy jsou, děl jsem, ony dva způsoby slohu, o kterých jsem mluvil.

Ano, jsou.

Nuže, jeden z nich má zajisté jen malé přechody,⁶⁶ a kdo by dal své skladbě příslušnou harmonii a rytmus, jest možno při správném přednesu zachovávatí bezmála touž harmonii a zůstávatí při jedné harmonii – neboť přechody jsou nepatrné –
c a právě tak i ve zcela podobném rytmu.

Zajisté jest tomu tak.

Co však ten druhý způsob? Zdali nemá naopak potřebí všech harmonií a všech rytů, má-li býti skladba náležitě přednesena, protože obsahuje nejrozmanitější podoby přechodů?

Docela jest tomu tak.

Zdalipak tedy jest pravda, že všichni básníci a kdo něco přednášejí, mají před sebou buď jeden nebo druhý z těchto způsobů přednesu anebo takový, který vytvářejí z obou směřováním?

Nutně.

d Nuže, co učiníme? Přijmeme do naší obce tyto všechny slohy, či jeden nebo druhý z nesmíšených, či ten smíšený?

Jestliže mé mínění nabude vrchu, přijmeme jen nesmíšené napodobení ušlechtilosti.

Ale, Adeimante, i smíšený sloh se líbí, ano, dětem a jejich dozorcům i většině lidí daleko nejvíce se líbí sloh opačný tomu, kterému ty dáváš přednost.

Ano, nejvíce.

e Avšak snad bys řekl, děl jsem, že se nehodí pro naši obec, poněvadž u nás není člověka s dvojitou nebo mnohonásobnou bytostí, když každý koná jen jedno.

Pravda, nehodí se.

Proto tedy jedině v takovéto obci nalezneme, že švec jest ševcem a nikoli ještě kromě ševcovství také kormidelníkem a rolník rolníkem a ne ještě soudcem vedle rolnictví a voják vojákem a ne ještě obchodníkem vedle zaměstnání vojenského a tak dále.

Pravda.

Kdyby tedy přišel k nám do obce muž umějící svou moudrostí všelijak se proměňovati a všechny věci napodobovati a chtěl nám předvésti sebe i své básně, patrně bychom se mu s úctou poklonili jako muži svatému, podivuhodnému a milému, ale řekli bychom mu, že není muže takového v naší obci, mezi námi a ani nesmí nikdy býti; i poslali bychom ho do jiné obce, nalijíce vonné masti na hlavu jeho a ovinouce jej vlněným vínkem,⁶⁷ sami pak bychom ve svém vlastním prospěchu se spokojili prostším a méně líbivým básníkem a skladatelem
b bájí, který by nám napodoboval sloh muže ušlechtilého a mluvil podle oněch zásad, které jsme předepsali hned na počátku, když jsme se počali zabývatí výchovou vojínů.

Ba jistě, tak bychom to dělali, kdyby to na nás záleželo.

Nyní tedy, příteli, ta část músickeho vzdělání, která se vztahuje k vypravování a bájím, jest, jak se podobá, docela probrána; neboť jest pověděno, co jest mluvití i jak jest mluvití.

I mně se tak zdá.

10. Nuže dále zbývá promluvití o způsobu zpěvu a písni?
c Patrně.

Zdalipak by tu již každý nenalezl, co musíme říci o jejich náležitých vlastnostech, chceme-li mluvití souhlasně se svými dřívějšími výroky?

A Glaukón usmív se pravil: O mně, Sókrate, podle všeho neplatí to tvé „každý“; já aspoň bych nemohl určitě ihned povědětí, co asi o tom máme říci; ale tuším to.

Přece však můžeš určitě říci předně to, že píseň se skládá ze tří věcí, ze slov, harmonie a rytmu.
d

To ano.

Nuže, co se týče jejich slov, zajisté ničím se neliší od řeči nezpívané, pokud mají býti pronášena podle týchž zásad, které jsme vyložili nahoře, a stejným způsobem?

Pravda.

A harmonie a rytmus mají se ovšem řídití podle textu.

- Jak by ne?
Ale nářky a kvílení, jak jsme řekli, v slovesných projevech místa nemají.
Nikoli.
- e Nuže které pak harmonie mají nářikavý ráz? Pověz mi to, vždyť ty jsi hudebník.
Mixolydická a přísně lydická a některé podobné.⁶⁸
Tyto tedy třeba vyloučiti, neboť nejsou prospěšné ani ženám, které mají býti řádné, neřku-li mužům.
Ovšemže.
Dále pak opilství jest jistě věc strážcům nejméně slušející a právě tak změkčilost a nečinnost.
Jak by ne?
Nuže které pak harmonie jsou změkčilé a pijácké?
To zase některým iónským a lydickým se říká uvolněné.
- 399 Užiješ tedy, příteli, těchto k něčemu u mužů bojovníků?
Nikoli; než zdá se, že ti zbývají už jenom dórská a frygická.
Nevyznám se, děl jsem, v harmoniích, ale ponechej onu, která by slušným způsobem napodobovala hlas i melodii toho, kdo v práci válečné i v každém díle síly jest pravým mužem, a potká-li se s nezdarem, buď že jde vstříc ranám nebo smrti,
- b nebo upadne do nějakého jiného neštěstí, ve všech těchto příhodách úporně a vytrvale bojuje s osudem. A dále ponechej jinou, která napodobuje toho, kdo jest v činnosti pokojné a jedná nikoli násilím, nýbrž po dobrém, buď že někoho k něčemu přemlouvá nebo prosí – a to buď modlitbou boha nebo poučováním a napomínáním člověka –, nebo naopak, když ho jiný prosí nebo poučuje nebo přemlouvá, ochotně ho poslouchá, a když se mu na základě toho podaří, co si přeje, nevede si zpupně,⁶⁹ nýbrž ve všech těchto věcech jedná rozumně
- c a mírně a výsledky spokojeně přijímá. Tyto dvě harmonie, harmonii síly a povolnosti, které budou nejlépe napodobovati hlasy nešťastných, šťastných, rozumných, mužných, ty ponechej.

Podle toho si nepřeješ ponechati jiných, než které jsem právě jmenoval.

Nebude nám tedy potřebí mnohostrunnosti ani panharmonie⁷⁰ při našich zpěvech a písních.

d

Jak se zdá, nikoli.

Tedy nebudeme u nás živiti hotovitelů harf a citer a všech nástrojů,⁷¹ které mají mnoho strun a mnoho harmonií.

Zdá se, že ne.

Což hotovitele fléten nebo pištce, ty přijmeš do obce? Či nemá tento nástroj největší počet strun a nejsou samy panharmonické nástroje napodobeniny pištaly?

Toť zřejmé.

Zbývá tedy lyra a kithara pro potřebu města, kdežto na venkově mohli by míti pastýři nějakou jednoduchou syringu.

Tak aspoň nám ukazuje úvaha.

A neděláme zajisté nic neslýchaného, příteli, dáváme-li e přednost Apollónovi a Apollónovým nástrojům před Marsyuu a jeho nástroji.⁷²

Při Diovi, zdá se mi, že ne.

A při psu,⁷³ děl jsem, ani jsme nepozorovali, že zase vyčištíme obec, o níž jsme před chvílí řekli, že bujná.

A učinili jsme zcela rozumně.

11. Nuže tedy, vyčištujeme i dále. Po harmoniích bychom měli promluvíti o rytmech, nikoli abychom probírali jejich pestré množství a rozmanité takty, nýbrž abychom uviděli, které jsou rytmy života spořádaného a mužného; až budou vy-pátrány, musíme donucovati takt i melodii, aby se řídily řečí takovéhoho života, a ne aby se ta řeč řídila podle taktu a melodie. Kterépak rytmy to jsou, o tom vyložiti jest tvůj úkol, zrovna tak jako o harmoniích.

400

Bůh ví, to nedovedu říci. Neboť že sice jsou jisté tři formy,⁷⁴ ze kterých se skládají takty, jako při tónech čtyřech,⁷⁵ z nichž vznikají všechny harmonie, to mohu říci ze své zkušenosti; ale jaký život která napodobuje, to říci nedovedu.

- b Nuže o tom se poradíme s Damónem,⁷⁶ děl jsem, které takty slušejí nízkosti a zpupnosti nebo nepřičetnosti a jinému zlému stavu a které rytmy jest ponechati vlastnostem opačným; myslím však, že jsem ho slyšel, ale nejasně, jmenovati jakýsi složený enoplíos, daktylos a héróos, že tyto rytmy nevím jakým způsobem pořádal a dával po stejných částech nahoru i dolů, že tam na konci byla doba krátká a dlouhá, a dále, jak myslím, jmenoval jamb a jakýsi jiný útvar nazýval trochejem a připojoval doby dlouhé i krátké. A při tom u některých, pokud se pamatuji, haněl i chválil tempa neméně než rytmy samy – anebo jakousi složeninu obojího, to nemohu říci –, než to, jak jsem řekl, budiž ponecháno až pro Damóna, neboť probratí to vyžaduje zajisté nemalého výkladu. Či myslíš, že ne?

Bůh ví, že ano.

Ale to, že ladnost a neladnost v tvarech a pohybech vyplývá z rytmičnosti a nerytmičnosti, to dovedeš rozeznati?

Jak by ne?

- d Avšak rytmičnost se připodobňuje krásné řeči a následuje ji, kdežto nerytmičnost opaku, a právě tak i harmoničnost a neharmoničnost, ač jestliže se rytmus a harmonie řídí řečí, jak bylo právě pověděno, a ne řeč jimi.

To jistě se musí tito činitelé řídit řečí.

A co způsob slohu, tázal jsem se, a řeč? Neřídí se povahou duše?

Jak by ne?

A slohem to ostatní?

Ano.

- e Dobrá řeč, harmoničnost, ladnost pohybů a tvarů a eurytmie vyplývají tedy z dobroty povahy; tím nemyslím onu dobrotu, která jest vlastně omezenost a které dáváme pěkné jméno dobroty, nýbrž smýšlení v pravém smyslu slova dobře a krásně zřízené.

Docela správně.

Nemají tedy mladí lidé vždy a všude usilovati o tyto vlastnosti, chtějí-li plniti svůj úkol?

Mají.

Jest věru toho plno malířství a každé takové umění, plno i umění tkací a vyšívání i stavitelství i všeliká výroba ostatního zařízení, nadto i přirozená povaha těl a ostatního ústrojenstva: neboť ve všem tom jest ladnost nebo neladnost. A neladnost, nerytmičnost a neharmoničnost jsou sestry špatné řeči a špatné povahy, kdežto jejich opak jest sourozencem a napodobením vlastností opačných, povahy rozumné a dobré.

Zcela správně.

12. Zdali jsou to tedy jen básníci, na které musíme dozíratí a které musíme nutiti, aby ve svých básních vytvářeli obraz dobrých mravů, anebo aby vůbec u nás nebásnili, či jest dozíratí i na ostatní pracovníky a brániti tomu, aby nevyobrazovali této mravní špatnosti, nevázanosti, nízkosti a neladnosti ani na obrazech živých bytostí ani při stavbách ani v žádném jiném výtvarném díle? Anebo kdo by to nedovedl, ten aby nesměl u nás provozovati svého umění, aby naši strážcové nebyli odchovávaní obrazy špatnosti, přičemž by jako na pastvě se zlými bylinami každý den po kouskách mnoho všelijakých soust usklubli a strávili, a tak, ani nepozorující, ve své duši hromadili jedno veliké zlo. Než třeba vyhledávati takových umělců, kteří mají nadání stopovati povahu krásného a ladného, aby naši jinouši jakoby ve zdravém kraji bydlíce ze všeho měli prospěch, odkudkoli by jim přišel buď ke zraku nebo ke sluchu nějaký dojem z krásných děl jako vánek přinášející z příznivých míst zdraví, aby tím hned od dětství byli nepozorovaně uváděni v podobnost, přátelství a souzvuk s myšlenkou krásy.

Ano, to by bylo daleko nejkrásnější vychování.

Není-li pak, Glaukóne, vychování hudbou proto nejúčinnější, že při něm nejvíce vnikají do nitra duše rytmus a harmonie a nejsilněji ji uchvacují, přinášejíce ladnost, a je-li kdo dobře vychováván, činí jej ladným, pakli ne, naopak? A dále proto,

že kdo má potřebné hudební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl nebo děl přírody a správně se nad nimi horší; krásné věci chválí a s radostí je 402 přijímaje do duše má z nich potravu a stává se krásným a dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než jest s to, aby pochopil rozumový důvod; a když pak přijde rozum, vítá jej člověk takto vychovaný, poněvadž jej pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává.

Mně alespoň věru se zdá, pravil, že z takového důvodu se výchova zakládá na hudbě.

Právě jako ve čtení jsme se dobře vyznali tehdy, když pro nás nebylo tajemstvím, že ve všem, co sem náleží, se vyskytují písmena, jichž počet není veliký, a ani v malém, ani ve velkém b jsme jimi nepohrdali, jako by nebylo potřebí si jich všímati, nýbrž snažili jsme se všude je poznávati, vědouce, že dříve nebudeme dobrými čtenáři, dokud nebudeme tak daleko –

Pravda.

Jistě ani obrazů písmen, kdyby se ukazovaly buď někde ve vodě nebo v zrcadle, dříve nepoznáme, dokud bychom nepoznali písmena sama, nýbrž obojí jest věc téhož umění a cviku? Docela správně.

Nuže tedy, při bozích, právě tak – a to chci říci – ani my c sami ani strážcové, jež máme tedy vychovávat, nebudeme dříve músicky vzděláni, dokud nebudeme poznávati jevy rozumnosti, mužnosti, ušlechtilosti a povznesenosti a všechny jevy s tím příbuzné i na druhé straně jejich opaky, všude, kdekoli se vyskytují, a dokud nebudeme viděti těchto jevů samých i jejich obrazů ve všem, v čem jsou obsaženy, a ani v malém, ani ve velkém jich nebudeme zlehčovati, nýbrž budeme je pokládati za věc téhož umění a cviku.

Zcela nutně.

d Nuže, jestliže se u někoho stýkají krásné vlastnosti duše a shodné s nimi i souhlasné vlastnosti vnější, mající tentýž ráz,

nebyla by to nejkrásnější podívaná pro člověka, kterému by bylo možno na to se dívati?

Ba jistě.

A co jest nejkrásnější, zasluhuje ovšem nejvíce lásky?

Jak by ne?

Ty lidi tedy, kteří jsou v největší míře takoví, bude músický člověk milovati, ale v kom by nebylo souzvuku, toho nebude milovati.

Nebude, děl Glaukón, jestliže by se onomu čeho nedostávalo po stránce duševní; pakli by však měl nějaký nedostatek co do těla, snese to a přesto ho bude míti rád.

Rozumím, děl jsem já; ty máš nebo jsi měl takovou lásku, e a souhlasím s tebou. Než řekni mi tohle: má něco společného rozumnost a nezřízená rozkoš?

Jak by to bylo možno, když přece zbavuje smyslů neméně než bolest?

Což s ostatními druhy ctnosti?

Nikolí.

A co se zpupností a nevázaností?

Zcela jistě.

A můžeš jmenovati nějakou větší a prudší rozkoš nad rozkoš pohlavní?

Nemohu, odpověděl, a také ne šílenější.

Pravá láska však záleží v tom, že člověk rozumně a músicky miluje uměřené a krásné?

To jistě.

Nesmí tedy přistupovati k pravé lásce nic šíleného ani pří- b buzného nevázanosti?⁷⁷

Ne, nesmí.

Nesmí tedy k ní přistupovati tato rozkoš a nesmějí míti v této rozkoši účast milující a milovaný, jestliže pravou láskou milují a jsou milováni.

Jistě ne, bůh ví, Sókrate, ta tam nesmí přistupovati.

Dáš tedy, jak se podobá, v obci, kterou zakládáme, zákon, že milující smí svého miláčka tak líbati a tak se k němu chovati i dotýkati se ho jako otec syna, a to ve prospěch mravního krásna, a když by si získal jeho souhlas; ostatně že musí každý s tím, o koho by se ucházel, obcovati tak, aby se nikdy nezdálo, že jeho styky zacházejí dále, sice jej stihne hana, že nemá smyslu pro músy a krásu.

Tak jest.

Nuže tedy, řekl jsem, zdalipak se ti nezdá, že náš hovor o músickém vzdělání jest u konce? Aspoň se skončil, kde se končiti má: neboť zajisté všechna músická činnost má se končiti v milování krásy.

Souhlasím.

13. Vedle vzdělání músického je třeba jinochy vzdělávati v gymnastice.

Ano.

Tu pak jest třeba, aby i po této stránce byli řádně cvičeni od samého mládí po celý život. Má se to, jak myslím, asi takto; ale uvažuj i sám. Mně se totiž nezdá, že které tělo jest zdárné, že to svou vlastní dokonalostí činí duši dobrou, nýbrž naopak, že dobrá duše svou dokonalostí činí tělo co možná nejlepším. Jakého ty jsi mínění?

I mně se tak zdá.

Jestliže bychom tedy náležitě vzdělali ducha a pak mu odevzdali, aby vedl podobnou správu stránky tělesné, přičemž my bychom stanovili jenom obrisy, abychom nemuseli rozvláčně mluvit, činili bychom tak správně?

Ovšemže.

Tu pak jsme řekli, že strážcové se musí zdržovati opilství; neboť snad každému spíše než strážci jest dovoleno se opítí, že ani neví, kde jest.

Ano, bylo by směšné, aby strážce potřeboval sám pro sebe strážce.

A dále, co jest s pokrmy? Ti mužové jsou zajisté zápasníky, a to největšího zápasu. Či ne?

Ano.

Nuže, byl by snad pro ně vhodný způsob života našich nynějších cvičenců? 404

Snad ano.

Ale ten jest velmi spavý a co se týče zdraví choulostivý. Či nevidíš, že tito cvičenci prospí celý život, a jestliže se jen málečko uchýlí od předepsaného způsobu života, že upadají do velkých a těžkých nemocí?

To vidím.

Vojenským zápasníkům jest tedy potřebí nějakého vhodnějšího cvičení, neboť musí býti bdělí jako psi a co nejbystřeji viděti a slyšeti, a protože jsou na výpravách vydáni mnohým změnám vody a vůbec potravy i veder a mrazů, nesmějí býti zdraví choulostivého. b

To jest viděti.

Nuže nebyla by tedy nejlepší gymnastika jaksi sestrou jednoduché músiky, kterou jsme právě probírali o něco málo výše?

Jak to myslíš?

Také dobrý tělocvik jest asi jednoduchý a zejména tělocvik válečníků.

Jak to?

Již u Homéra, děl jsem, možno se poučiti o něčem podobném. Jistě víš, že v poli při hostinách hérůů nečastuje jich ani rybami, ačkoliv jsou u samého moře na břehu Helléspontu, ani vařeným masem, nýbrž toliko pečeným, jež si ovšem mohou vojáci nejsnáze opatřiti; neboť takřka všude jest pohodlnější užívatí přímo samého ohně než nositi s sebou nádoby. c

Ba věru.

Ani pochutin, pokud vím, Homér nikdy nepřipomíná. Či nevědí to i ostatní cvičenci, že tělo, které chce býti při síle, musí se všech takových věcí zdržovati?

Domnívám se, že ne.

- e Naopak bude přihlížeti k zákonitému zřízení ve svém nitru a bude na stráž, aby tam nenastala nějaká porucha v jeho složkách přebytkem jmění nebo nedostatkem: podle toho bude řídit příjmy a vydání, pokud by byl s to.

Dozajista.

- 592 Ale i co se týče hodností, podle téhož zřetele účastní se a rád okusí jen těch, o kterých bude mysliti, že ho učiní lepším, kdežto které by hrozily porušiti jeho pravidelný stav, těm se bude vyhýbati v životě soukromém i veřejném.

To tedy nebude chtít pracovati ve správě obce, bude-li mít tuto zásadu.

U psa, děl jsem, ve své obci bude chtít, a rád, ne však ani v obci, ve které se narodil, ač nestane-li se řízením božím něco zvláštního.

- b Rozumím; myslíš v obci, kterou jsme nyní zakládali a vyličili, v obci ležící v oblasti myšlenek; neboť na zemi, myslím, není nikde.

Avšak, děl jsem, snad jest vystavena na nebi jako vzor pro toho, kdo by ji chtěl viděti a podle ní zařizovati sám sebe. Nic však na tom nezáleží, zdali někde na světě jest nebo bude; neboť jistě by byl občanem této jediné a žádné jiné.

Podobá se pravdě.

Knih desátá

1. Mám sice ještě mnoho jiných důvodů, děl jsem, pro které soudím, že jsme zcela jistě správně zařizovali svou obec, ale nejméně tak tvrdím na základě úvahy o básnictví.¹⁸⁴ 593

Jaké úvahy? tázal se.

Že je docela odmítáme, pokud jest uměním napodobovacím; neboť že ho naprosto nelze přijmouti, vychází nyní, jak se mi zdá, ještě zřejměji najevo, když jsme rozřídili jednotlivé stránky duše.

Jak to myslíš?

Abych vám tak řekl – vy to na mne jistě nepovíte skladatelům tragédií a všem ostatním napodobitelům –, všechny takové věci jsou, jak se podobá, mrzačením myslí všech těch posluchačů, kteří nemají proti tomu léku ve znalosti jejich skutečné podstaty.

Nač při tom pomýšlíš?

Musím to říci, děl jsem; ačkoli mi brání mluvit jakási láska a úcta, jakou chovám již od dětství k Homérovi. Podobá se totiž, že on byl prvním učitelem a vůdcem všech těchto krásných tragiků.¹⁸⁵ Avšak nesmíme si člověka vážiti více než pravdy, a proto musím říci, co si myslím.

Ovšemže.

Poslouchej tedy, spíše však odpovídej.

Taž se.

Mohl bys mi říci, co vůbec jest napodobení? Já sám totiž dobře nerozumím, jaký má smysl.

Pak tomu mám já rozuměti!

Nebylo by to nic divného, děl jsem, poněvadž mnohé věci dřívě uvidí lidé zraku mdlejšího než bystrozrací.

Pravda, ale v tvé přítomnosti bych nedovedl ani se pokusiti říci, zdali se mým očím něco jeví; raději se dívej sám. 596

Což tedy abychom počali své pozorování tímhle svým obvyklým postupem? Obyčejně totiž to děláme tak, že pro každou skupinu jednotlivin, kterým dáváme totéž jméno, předpokládáme jednu zvláštní ideu. Či nerozumíš?

Rozumím.

Nuže tedy, vezměme si i nyní libovolnou skupinu jednotlivin. Tak například, nemáš-li nic proti tomu, jest jistě mnoho lavic¹⁸⁶ a stolů.

Jakpak by ne?

Ale ideje vztahující se k těmto výrobkům jsou jen dvě, jedna lavice, jedna pak stolu.

Ano.

Nuže a říkáváme, že výrobce obojího nářadí hledí na ideu, a tak jeden dělá lavice, druhý stoly, kterých my užíváme, a stejně i ostatní věci. Vždyť přece snad ideje samy nevyrábí žádný z řemeslníků; jak také by mohl?

Nikterak.

Nuže hled' dále, jak nazveš zase tohoto mistra.

Kterého?

Který dělá všechno, co jeden každý z těchto řemeslníků.

Toť jest nějaký velmi dovedný a podivuhodný muž.

Ještě ne, ale hned to řekneš tím spíše. Neboť právě tento umělec dovede udělati nejenom všechny druhy nářadí, nýbrž dělá i všechno, co roste ze země, a vyrábí všechny živoky, mezi jinými i sebe, a mimo to vyrábí i zemi, nebe, bohy, všechno, co jest na nebi, i všechno, co jest pod zemí v Hádu.

To by byl velmi podivuhodný mudrc.

Nevěříš? tázal jsem se. A pověz mi: zdá se ti, že vůbec není takového umělce, či že by mohl býti výrobcem tohoto všeho jen v jistém způsobu, a jinak ne? Nepozoruješ, že bys mohl býti i sám s to, abys všechno to v jistém způsobu udělal?

A který jest to způsob?

Ne obtížný, odpověděl jsem, nýbrž takový, že jej lze prováděti mnohými cestami a rychle, nejrychleji asi, uchopíš-li pros-

tě zrcadlo a budeš s ním všude choditi: hned uděláš slunce a co jest na nebi, hned zase zemi, hned sebe a ostatní živoky a nářadí i rostliny a všechno, co bylo právě řečeno.

Ano, zdánlivé, ale ne doopravdy skutečné.

Dobry a náležitý jest chod tvých myšlenek. Mezi takoveto tvůrce náleží, myslím, i malíř, ano?

Jak by ne?

Také o něm řekneš, myslím, že co dělá, nedělá doopravdy. A přece jistým způsobem i malíř dělá lavici; či ne?

Ano, ale také on jen zdánlivou.

2. A co truhlář? Neříkal jsi právě, že nedělá ideu, v níž přece podle našich slov záleží podstata lavice, nýbrž jednotlivou lavici?

Ano, říkal jsem.

Tedy nedělá-li podstata, nedělá něco skutečně jsoucího, nýbrž něco takového, co jest jako jsoucno, co však pravé jsoucnosti nemá; kdyby někdo tvrdil, že dílo truhlářovo nebo některého jiného řemeslníka jest dokonale jsoucí, podle všeho by nemluvil pravdu?

Jistě ne, aspoň jak by se zdálo pěstovatelům tohoto oboru myšlení.

Nic se tedy nedivme, jestliže i toto jest cosi slabého proti pravdě.

Ne.

Mohli bychom tedy v uvedených příkladech hledati pojmu toho napodobitele?

Chceš-li, ano.

Máme tedy jaksi trojí lavice: jedna jest ta v prvotním světě, o níž bychom řekli, jak myslím, že ji vytvořil bůh. Či kdo jiný?

Nikdo, myslím.

Jedna pak, kterou dělá truhlář.

Ano.

Jedna pak, kterou malíř. Ano?

Tak jest.

Tedy malíř, truhlář, bůh – to jsou tři mistři tří druhů lavic.

Ano, tři.

c Bůh tedy, buď že nechtěl, buď že nějaká nutnost doléhala, aby nevytvořil v prvotním světě více než jednu lavici, udělal takto jen onu samu jedinou lavici, to, co jest lavice, avšak dvě takových lavic nebo více ani nebylo vytvořeno od boha, ani nebude vytvořeno.

Jak to?

Protože, děl jsem, kdyby udělal třeba jenom dvě, hned zase by se objevila jedna, jejíž ideu by měly obě první, a ta by byla to, co jest lavice, ale ne ty dvě.

Správně.

d To tedy, myslím, věděl bůh a chtěje býti skutečným tvůrcem skutečné lavice, ale ne tvůrcem nějaké jednotlivé lavice, ani nějakým jednotlivým stolařem, vytvořil ji v prvotní podstatě jedinou.

Podobá se.

Máme jej tedy nazývati prvotvůrcem této věci nebo tak nějak?

Ovšem, to jest spravedlivé, když učinil v prvotní podstatě i tuto věc i všechny ostatní.

A co truhláře? Zdalipak ne výrobcem lavice?

Ano.

Nazveme snad i malíře výrobcem a dělníkem takovéto věci? Nikterak.

Nuže, co o něm řekneš, že jest vzhledem k lavici?

e Nejvhodnějším se mi zdá ten název, že jest napodobitelem toho, čeho tam ti jsou výrobci.

Dobře, děl jsem; tedy původce výrobku, který jest na třetím místě od prvotního jsoucna, jmenuješ napodobitelem?

Ovšemže.

Toto tedy bude i skladatel tragédií, jestliže jest napodobitel, jaksi třetí od krále¹⁸⁷ a pravdy, a tak i všichni ostatní napodobitelé.

Zdá se.

O napodobiteli jsme se tedy již shodli. Řekni mi však o malíři ještě tohle: pracuje podle tvého mínění pokaždé na napodobování toho prvotního jsoucna, či o napodobení děl řemeslníků?

Děl řemeslníků.

Zdali jaká jsou, či jaká se jeví? To ještě urči.

Jak to myslíš?

Takhle: zdalipak, když se díváš na lavici buď ze strany nebo zpřímá proti ní nebo jakýmkoli způsobem, jest tu nějaký rozdíl v ní samé, či není žádného rozdílu a lavice se toliko jeví jinačí? A zrovna tak i ostatní věci?

Tak jest, odpověděl; jen se jeví jinak, vskutku však není žádného rozdílu.

Nuže uvaž toto: co z obojího jest při jednotlivé věci účelem malířství, zdali vypoobniti to, co jest, jak vskutku jest, či to, co se jeví, jak se jeví, a zdali tedy jest napodobením zjevu, či pravdy?

Zjevu.

Věřu tedy daleko od pravdy jest napodobovací umění, a jak se podobá, proto dovede všechno vyráběti, poněvadž z každé věci zachycuje jen něco málo, a to vnější obraz. Tak například malíř nám namaluje ševce, tesaře i jiné řemeslníky, i když nerozumí umění žádného z těchto lidí; ale přece, kdyby byl dobrý malíř a kdyby namaloval tesaře a zdálky ho ukazoval, mohl by klamati děti a nerozumné lidi, že by mysleli, že to jest skutečný tesař.

Jak by ne?

O všech takových lidech, přáteli, jest třeba souditi takto: kdykoli nám někdo o někom vypravuje, že se setkal s člověkem umějším všechna řemesla a znajícím lépe než kdokoli jiný i všechny ostatní věci, které zná jednotlivce, takovému třeba odvětit, že jest nějaký prostoduchý člověk a že se patrně dal oklamati od nějakého kejklíře a napodobitele, s kterým se set-

kal a který se mu zdál býti všeumělcem, protože sám nebyl schopen posouditi vědění a nevědomost a napodobení.

Jistá pravda, řekl Glaukón.

3. Nuže a teď přihlédněme k tragédii a k jejímu vůdci Homérovi, protože od některých slýcháme, že tragikové znají všechna umění, všechny věci lidské s jejich ctnostmi i špatnostmi a také i všechny věci božské; neboť dobrý básník, má-li dobře básnit o svém předmětu, musí prý býti jeho znalcem, sice prý vůbec nemůže básnit. Tudíž jest potřebí přihlédnouti, zdali tito posuzovatelé se dali oklamati od napodobitelů, s kterými se setkali, a nepozorují, když se dívají na jejich díla, že jsou vzdálena na třetím místě od jsoucna a že je lze snadno tvořiti beze vší znalosti pravdy – jsou to totiž zdánlivé obrazy, a ne věci skutečné, co vytvářejí –, či zdali jest něco pravdy v jejich řeči a dobří básníci mají vskutku vědění o tom, o čem podle zdání lidí umějí tak dobře mluvit.

Ovšem, jest potřebí to prozkoumati.

Nuže, domníváš se, kdyby někdo dovedl dělati obojí, i předmět napodobení i obraz, že by si učinil vážným zaměstnáním výrobu obrazů a to že by postavil v průčelí svého života jako nejlepší, co má?

Nikoli, nemyslím.

Naopak, kdyby byl také vpravdě znalý toho, co napodobuje, mnohem dříve by, myslím, věnoval svou práci věcem samým než napodobeninám a pokoušel by se zanechat po sobě památkou mnoho krásných výtvorů: jeho snahou by bylo býti spíše oslavovaným než oslavujícím.

To si myslím, vždyť tu jde o nerovnou míru cti a prospěchu.

Tu pak, co se týče jiných oborů, netažme se a nežádejme od Homéra nebo od kteréhokoli jiného z básníků, aby nám vydával počet, zdali některý z nich byl lékařsky vzdělán, a ne jenom napodobovatel lékařských rad, kohože vyléčil některý básník ze starých nebo z nových tak jako Asklépios nebo které žáky lékařského umění po sobě zanechal jako onen své

syny; netažme se jich ani po ostatních uměních, nýbrž takových otázek nechme. Avšak o nejdůležitějších a nejkrásnějších předmětech Homérova vypravování, o bojích, o vedení vojsk, o správě obcí a o výchově člověka, o těch věcech jest jistě d
spravedlivě vypyťati se ho takto: Milý Homére, jestliže ve věcech lidské dokonalosti nejsi až na třetím místě od pravdy jakožto výrobce pouhého obrazu – tak totiž jsme vymezili pojem napodobitele –, nýbrž hned druhý, a jestliže jsi byl schopen poznávati, které činnosti dělají lidi v soukromém i veřejném životě lepšími nebo horšími, pověz nám, která z obcí e
nabyta tvým přičiněním lepšího zřízení jako Lakedaimón skrze Lykúrge a mnoho velikých i malých obcí skrze mnoho jiných mužů? Která obec může jmenovati tebe, že ses osvědčil dobrým zákonodárcem a že jsi jim prospěl? Tak Itálie a Sicílie jmenuje Charóndu a my Solónu; ale která tebe? Budeš moci některou uvést?

Nemyslím, pravil Glaukón; aspoň se nic takového netvrdí ani od samých ctitelů Homérových.

Ale připomíná se snad nějaká válka z doby Homérovy, že b
byla pod jeho vedením nebo s jeho radou dobře vybojována? 660

Žádná.

Anebo snad to byl muž praktické moudrosti a uvádějí se jeho četné důmyslné vynálezy technické nebo pro některé jiné praktické obory jako u Thaléta z Miléty a u skythského Anacharsia?¹⁸⁸

Nikde nic takového.

Ale když ne v životě veřejném, snad že v soukromí se osvědčil Homér za svého života vůdcem ve vzdělání některým lidem, kteří si ho pro ty osobní styky vážili a odevzdali pozdějším jakousi homérskou cestu života, tak jako byl i sám Pythagoras z tohoto důvodu zvláštním způsobem ve vážnosti a také ještě i nyní na jeho následovníky s jejich tak nazývaným pythagorejským způsobem života pohlíží se jako na něco významného mezi ostatními lidmi. b

Ani takového nic se nevypravuje. Neboť Kreófylos,¹⁸⁹ Sókrate, Homérův žák, ukázal by se snad ještě směšnějším po stránce vzdělání než jest jeho jméno, je-li pravda, co se vypravuje o Homérovi. Vypravuje se totiž, že již za jeho doby, kdy

c Homér ještě žil, chovali se k němu s velkou nevšímavostí.
4. Ano, vypravuje se tak, děl jsem. Ale myslíš, Glaukóne, kdyby byl býval Homér vskutku schopen vychovávat lidi a činíti je lepšími, doveda v tomto oboru ne napodobovati, nýbrž poznávati, že by si nebyl zjednal mnoho přátel a nebyl býval od nich ctěn a milován? Prótagoras Abdérský a Prodikos z Kea¹⁹⁰ a mnoho jiných dovedou ve svých soukromých statcích ukazovati svým posluchačům, že nebudou schopni spravovati ani svého domu ani obce, nepovedou-li oni jejich vychování, a pro tuto svou moudrost jsou tak silně oblíbeni, že je jejich přátelé div nenesí kolem dokola na ramenou: a tak, kdyby byl býval Homér dovedl prospěti lidem k jejich zdokonalení, byli by jej nebo Hésioda nechali jejich vrstevníci potulovati se jako rapsódy¹⁹¹ a nebyli by spíše na nich lpěli více než na zlatě a nebyli by je nutili, aby u nich žili v jejich domech, anebo kdyby jich k tomu nebyli mohli přemluvit, zdali by nebyli sami za nimi chodili na všech jejich cestách, až by byli nabyli dostatečného vzdělání?

Docela máš pravdu, Sókrate, jak se mi zdá.

Nuže tedy, abychom měli za to, že počínaje od Homéra všechni básníci jsou napodobitelé pouhých obrazů zdatnosti, a ostatních věcí, o kterých básní, pravdy však že nedosahují; avšak, jak jsme právě řekli, malíř, sám nerozumějící ševcovství, vytvoří, co se bude zdáti ševcem těm, kteří tomu také nerozumějí a usuzují jen z pohledu na barvy a tvary.

Ovšemže.

A tak, tuším, řekneme i o básníku, že na svá slova a rčení nanáší jakési barvy z jednotlivých oborů, ač sám z nich neumí nic než napodobovati; tím však dosahuje, že druhým lidem, také tak nezalým a usuzujícím jen ze slov, se zdá, jestliže se

přednáší například o ševcovství nebo o vojevůdcovství nebo o čemkoli jiném řečí vázanou metrem, rytmem a harmonií, že to jest velmi krásné líčení: tak veliké kouzlo mají do sebe tito b
činitelé. Neboť jsou-li slova básníků svlečena z těch músických barev a přednášena sama o sobě, víš, myslím, jak vyhlízejí. Vždyť jsi to jistě viděl.

Arciže.

Podobají se zajisté tvářím, jichž půvab záležel jen v mladí-
stvé svěžesti, a ne v kráse, jak se pak jeví, když je opustí květ
mládí.

Docela tak.

Nuže podívej se ještě na tohle: výrobce obrazu, napodobova-
tel, podle nás nic nerozumí podstatě, nýbrž jen jevu; není c
tomu tak?

Ano.

Nenechme to tedy pověděno jen napolo, nýbrž podívejme se
na to důkladně.

Mluv.

Řekněme, že malíř namaluje otěže a uzdu.

Ano.

Ale řemenář a kovář to udělá?

Ovšem.

Zdalipak tedy malíř rozumí, jaké mají býti otěže a uzda? Či
to neví ani výrobce, kovář a řemenář, nýbrž jedině ten, který
umí těchto věcí užívati, totiž jezdec?

Jistá pravda.

Nuže, neřekneme, že se to se vším tak má?

Jak to?

Že každá věc může býti předmětem těchto tří zvláštních d
umění, užívajícího, tvořícího a napodobujícího?

Ano.

Není-li pravda, že dokonalost, krása a správnost každého ná-
řadí, každého živočicha a každého jednání nezávisí na ničem ji-
ném než na účelu, ke kterému co bylo vyrobeno nebo vyrostlo?

Tak jest.

Jest tedy velmi nutno, aby uživatel každé věci měl o ní co největší zkušenosti a oznamoval výrobci, jaké dobré nebo špatné služby koná při užívání to, čeho užívá; tak například píštěc e podává výrobci píšťal zprávy o píšťalách, jak mu slouží při pís-kání,¹⁹² a uloží mu, jaké má dělati, tento pak se tím bude řídit.

Jak by ne?

Tedy jeden na základě svého vědění podává zprávu o dob-
rých a špatných píšťalách, druhý pak mu věří a vyrobí je?

Ano.

Tudíž při jednom a témže nástroji výrobce bude míti správnou víru o jeho dobrotě anebo špatnosti, poněvadž se stýká se 602 znalcem a jest nucen to od znalce poslouchati, kdežto uživatel bude míti skutečné vědění.

Ovšemže.

Avšak co se týče napodobitele, zdalipak bude míti o tom, co-
koli maluje, skutečné vědění, získané užíváním, zdali to jest krásné a správné, či ne, anebo snad jen správné mínění, způsobené nějakým nutným stykem se znalcem a jeho příkazy, jak to má malovati?

Ani jedno, ani druhé.

Napodobitel tedy nebude míti ani vědění ani správného mí-
nění o dobrotě nebo špatnosti toho, cokoli napodobuje.

Podobá se, že ne.

Pěkný to jest poměr básnického napodobitele k moudré zna-
losti toho, co tvoří!

Mnoho ne.

b Ale jistě přece bude provozovati své napodobovací umění, i když neví o každé jednotlivé věci, které jsou její špatné nebo dobré stránky; avšak, jak se podobá, bude napodobovati to, co krásného na ní vidí obyčejní a nic neznající lidé.

Ano, co jiného?

O tom tedy, jak viděti, jest mezi námi náležitá shoda, že na-
podobovatel nemá vážného vědění o tom, co napodobuje, ný-

brž že to napodobování jest jen jakási hračka, a ne vážná práce, a že ti, kdo se oddávají tragickému básnění v jambech i v epi-
ce, všichni jsou napodobovateli měrou co největší.

Ovšemže jsou.

5. Probůh, ale toto napodobování má předmětem něco, co c
jest na třetím místě od pravdy, že ano?

Ano.

A na kterou ze složek člověka působí svou silou?

O jaké to věci mluvíš?

O takovéhle: tatáž věc nejeví se, tuším, našemu zraku stejně
veliká zblízka jako zdáli.

Nikoli.

A tytéž věci jeví se křivé i rovné, podle toho, vidíme-li je ve
vodě nebo mimo vodu, a také vyduté a vypouklé, zase pro ne-
jistotu zraku co do barev, a všechno to zřejmě ukazuje jakýsi d
zmatek, obsažený v nás, v naší duši; na tuto slabost naší přiro-
zenosti útočí stínová malba a nevynechává žádného kouzelnic-
kého prostředku, zrovna tak jako divotvorství a mnoho jiných
takových umění.

Pravda.

Avšak v měření, počítání a vážení byly zajisté vynalezeny
proti tomu nejpěknější prostředky, jež zabraňují, aby v nás ne-
rozhodovala zdánlivá větší nebo menší velikost nebo počet
nebo váha, nýbrž výpočet, změření nebo i zvážení.

Ovšemže.

Avšak to právě jest věc rozumové stránky v duši. e

Ano, této.

Když pak tímto rozumem provedeme měření a označíme, že
některé věci jsou větší nebo menší než druhé nebo s nimi stej-
né, často bývají údaje měření při týchž věcech opačné než úda-
je vidění.

Ano.

Nuže, neřekli jsme, že není možno témuž činiteli, aby měl
o týchž věcech současně opačná mínění?

- A správně jsme to řekli.
- 603 Tudíž ta část duše, která má mínění protivné měřám, není asi totožná s tou, která soudí podle měř.
Jistě ne.
Avšak zajisté ta, která důvěřuje míře a počtu, jest asi nejlepší část duše.
Ovšem.
Tudíž ta, která této odporuje, náleží patrně ke špatným stránkám v nás.
Nutně.
Nuže, o tomto právě jsem chtěl mít jistotu, když jsem pravil, že malířství a napodobovací umění vůbec koná své dílo daleko vzdáleno od pravdy a v družném přátelství se stýká s tím
b činitelem v nás, který jest daleko vzdálen od rozumu, beze všeho zdravého nebo pravdivého účelu.
Dozajista, odpověděl.
Špatné tedy jest, se špatným se sbližuje a špatné věci rodí napodobovací umění.
Podobá se.
Zdalipak jedině to, které se vztahuje ke zraku, či také napodobování vztahující se ke sluchu, jež jmenujeme básnictvím?
Pravděpodobně i toto.
Nuže, děl jsem, nespolehněme toliko na pravděpodobnost
c plynoucí z malířství, nýbrž přistupme zase k té samé části mysli, se kterou se stýká napodobování básnické, a vizme, zda-li jest špatná, či dobrá.
Ano, jest potřebí.
Představme si to tedy takto: umění napodobovací napodobuje lidi, jak jednají buď donuceni násilím, nebo dobrovolně, jak se domnívají, že z toho jednání vyplývá jejich dobrý, nebo zlý stav, a jak při tom všem mají buď nelibé, nebo libé pocity. Nebylo by snad nic jiného kromě toho?
Nic.

- Nuže, zdalipak se chová člověk ve všech těchto případech jednomyslně? Či jako při zraku se sváříl a měl v sobě současně
d opačná mínění o týchž věcech, tak i v jednání se sváří a bojuje sám proti sobě? Avšak vzpomínám si, že o tomto se nyní nijak nemusíme dohodovati: neboť o všech těchto věcech jsme se dostatečně dohodli v předcházejícím výkladu, že naše duše jest plna tisícerych takovýchto opaků, současně vznikajících.
Správně.
Ano, správně, děl jsem; ale co jsme tehdy vynechali, zdá se
e mi nyní nutno probrati.
Co to?
Stihne-li rozumného muže takový osud, že ztratí syna nebo něco jiného z toho, co mu jest nejdražší, pravili jsme, tuším, již tehdy, že takový muž to ponese nejsnáze ze všech ostatních.
Ovšemže.
Nyní pak se podívejme na to, zdali ho to docela nic nezarmoutí, či že to sice jest nemožno, ale že zachová jakousi míru v bolesti?
Pravda jest spíše toto.
Řekni mi nyní o něm tohle: zdalipak myslíš, že více bude
604 bojovati s bolestí a více se jí vzpírá, když se naň dívají lidé jemu podobní, či když se octne o samotě sám a sám?
Jistě o mnoho více, budou-li se naň dívatí.
Ano, kdežto o samotě, myslím, dovolí si mnohé hlasité projevy, za které by se styděl, kdyby ho někdo slyšel, a bude dělati mnoho věcí, při kterých by nechtěl, aby ho někdo spatřil.
Tak tomu jest.
6. Tedy co poroučí se vzpírati, jest rozum a zákon, co však
b pudí k projevům bolesti, jest trpný stav sám?
Pravda.
Když pak jest člověk při jedné a téže věci puzen současně opačnými směry, pravíme, že tu jsou nutně dva různé činitele.
Jakpak by ne?

Jeden jest zajisté hotov poslouchati zákona a řídit se jeho vedením?

Jak to?

Zákon přece praví, že nejkrásnější jest zachovávat v neštěstí co nejvíce klid a nerozčilovati se, neboť jednak není patrné, co dobrého a co špatného přinášejí takovéto příhody, jednak z toho nemá žádného prospěchu, kdo to těžce snáší; konečně c žádná z lidských příhod není hodna vážného zájmu, a co by nám při nich mělo býti co nejrychleji po ruce, tomu že bývá hořekování překážkou.

Čemu to myslíš?

Tomu, abychom uvažovali o události a abychom jako při hře v kostky podle výsledků vrhů zařizovali své věci, jak rozum uznává za nejlepší, a ne abychom se při úrazu jako děti drželi za uhozené místo a jen křičeli a křičeli, nýbrž abychom zvykali d duši pokaždé co nejrychleji přistupovati k léčení a napravování toho, co pádem onemocnělo, lékařským uměním odstraňující nárek.

Věru takto by se nejsprávněji postupovalo proti všelikým příhodám.

Nuže, nejlepší naše část, jak soudíme, jest ochotna následovati této úvahy.

Patrně.

Naopak co pudí ke vzpomínkám na to utrpení a k nářkům a co se jich nemůže nasytiti, to nazveme zajisté nerozumným, líným a blízkým zbabělosti.

Arci, nazveme.

e Nuže, tato stránka, rozčilovací, poskytuje mnoho látky k rozmanitému napodobování, kdežto stránku rozumnou a klidnou, jež jest stále sama sobě podobna, není snadno napodobiti, ani není dost snadno jejímu napodobení porozuměti, zvláště velkému shromáždění a nejrozumnějším lidem, jací se scházejí do divadel; neboť pro ně to jest napodobení stavu jim cizího.

605 Zcela jistě.

Napodobující básník tedy patrně není stvořen pro takovouto stránku duše, ani jeho moudrost není zařizena k tomu, aby se líbila jí, má-li nabýti slávy v nejširších vrstvách, nýbrž pro stránku rozčilovací a měnivou, protože tu lze dobře napodobovati.

Patrně.

Nuže tedy, právem bychom se ho již mohli chopiti a postavit jej za protějšek k malíři; neboť tomu se podobá nejen tím, že vytváří věci nedostatkem pravdivosti špatné, nýbrž i po té stránce jest mu roven, že obcuje s jinou částí duše, která jest b také tak špatná, a ne s nejlepší. A takto tedy po právu bychom ho nepřijímali do obce, která má míti dobré zřízení, protože budí a živí tuto nižší stránku duše, a čině ji silnou, ničí stránku rozumovou, jako když někdo v obci, čině mocnými lidmi špatné, odevzdává jim do rukou obec, lepší pak lidi hubí. Právě tak řekneme, že i napodobující básník vkládá jednotlivě do duše každého špatnou ústavu, zavděčuje se její nerozumné části, c která nerozeznává věci větších a menších, nýbrž tytéž věci pokládá hned za veliké, hned za malé, a že vytváří pouhé obrazy, od pravdy však jest daleko vzdálen.

Ovšemže.

7. To jsme však nepronesli ještě hlavní žaloby proti básnictví. Neboť to, že jest schopno kaziti i lidi řádné, až na několik velmi málo výjimek, to jest přece svrchovaně hrozné.

Jak by nebylo, jestliže to opravdu dělá?

d Slyš a uvažuj. Nejlepší z nás, když poslouchají Homéra nebo některého z básníků tragických, kdy napodobuje některého z hérůů, jak se oddává hoři a v nářcích pronáší rozvláchnou řeč, nebo také když je předvádí zpívající a bijící se v prsa, víš, že se nám to líbí a že oddaně se soucitem sledujeme a horlivě vychalujeme jako dobrého básníka toho, který by nás co nejvíce takto dojal.

Vím; jak by ne?

Kdykoli však stihne někoho z nás vlastní trápení, pozoruješ, že si zakládáme zase na opačné věci, totiž dovedeme-li zůstat

- e klidni a silni, majíce za to, že toto sluší muži, ono však, co jsme tehdy vychvalovali, ženě?

Pozoruj.

Jest to tedy s touto chválou v pořádku, když člověk vidí takového muže, jaký by sám býti nechtěl, nýbrž za jaké chování by se styděl, že necítíme ošklivosti, nýbrž že se nám to líbí a že to chválíme?

Bůh ví, že ne, nepodobá se to jednání rozumnému.

- 606 Ano, aspoň kdyby ses na to díval z oné strany.

Z které?

- b Kdybys měl na mysli, že co při vlastních neštěstích tehdy bylo drženo na uzdě a lačnělo po tom, aby se dosyta vyplakalo, aby si ponáříkalo a tak naplnilo svou vrozenou touhu po těchto projevech, že právě to bývá od básníků nasycováno a cítí libost; ale naše část přirozeně nejlepší, protože není dostatečně vzdělána slovem ani způsobem života, ochabuje ve stráži nad touto plačtivou částí, zatímco se dívá jen na cizí strasti, a člověk si přitom myslí, že to není žádná jeho hanba, projevovat chválu a cítiti lítost, jestliže jiný muž, podle svých vlastních slov statečný, bez míry hořekuje; naopak onen výsledek, ten pocit libosti, pokládá přitom za zisk a o ten by nechtěl přijíti zavržením celé básně. Neboť, myslím, jen málo lidem jest dáno si uvědomiti, že se tu nutně přenáší nákaza z cizích stavů na vlastní; když totiž člověk na oněch vypěstí lítostivost k velké síle, není snadno ji zadržovati při vlastních utrpeních.

- c Jistá pravda.

Není-li pak tomu právě tak i se směšností? Neboť jestliže se ti líbí šprýmy, které by ses styděl sám dělati, a neošklivíš si je jako něco sprostého, když je slyšíš při představení komedie anebo i v soukromí, činíš totéž, co při nárcích. Neboť co zase tu jsi v sobě rozumnými důvody zadržoval, když chtělo provozovati žerty, boje se, abys neměl pověst šaška, tomu tehdy zase pouštíš uzdu, a když byla ona stránka tam v divadle tvou vinou

zbujněla, často, aniž pozoruješ, dáš se unésti ve svém vlastním chování tak, že se staneš fraškářem.

Ba věru.

Takové věci s námi dělá básnické napodobení, i s láskou, hněvem a všemi žádostivými, nelibými i libými city v duši, jež nás při každém jednání provázejí; neboť zavlažuje tyto city a živí je, kdežto by měly schnouti, a ustanovuje nám je za vládce, kdežto by měly býti ovládaný, abychom se stávali lepšími a šťastnějšími místo horšími a bídějšími.

Nemohu mluvit jinak, děl.

e Nuže tedy, Glaukóne, kdykoli se setkáš s vychvalovatelem Homéra, kteří budou říkati, že tento básník dal Helladě vzdělanost a že jest hodno ve prospěch zřízení a zdokonalení lidské společnosti k němu se vrátiti, od něho se učiti a podle tohoto básníka si uspořádati všechn svůj život, musíš je mít rád, býti k nim zdvořilý, uznávati, že to jsou lidé dobří, jak jen dovedou, a připouštěti, že Homér jest největší básník a první z básníků tragických: ale pamatuj, že z básnictví jest přijmouti do obce jedině hymny na bohy a chvalo zpěvy na dobré muže. Pakli přijmeš tu libivou Músu v písních nebo verších epických, budou ti v obci kralovati city slasti a strasti, a ne zákon a zásada, která by byla pokaždé obecně uznána za nejlepší.

Jistá pravda.

b 8. Toto tedy buďtež naše důvody při zmínce o básnictví, že jsme je pro jeho vlastnosti tehdy právem vykazovali z obce: neboť rozum nás k tomu nutil. Řekněme mu však ještě k tomu, aby nám nemohlo vytknouti jakousi tvrdost a drsnost, že jest jakási stará různice mezi filosofií a básnictvím; aspoň výroky jako ta „vrčící na pána fena krákoravá“,¹⁹³ „veliký v tlachavých řečech bláznů“, „pánovitý přemoudřelý dav“ a „lidé jemně hloubaví“, jak to, že „trou bídu“ a tisíce jiných jsou jistě známami starého sporu mezi nimi. Avšak přece budiž řečeno, že může-li uvéstí libivé básnění a napodobení nějaký důvod pro svou potřebnost v obci dobře zřízené, rádi bychom je přijali na

d milost, neboť jsme si sami vědomi, jakým kouzlem na nás působí; ale zajisté by byl hřích opouštět uznanou pravdu. Či nebýváš, příteli, od něho okouzlován i ty, a to nejvíce, když je posloucháš v podání Homérově?

Ba velmi.

Nuže, bylo by jistě spravedливо, aby se za této podmínky vrátilo ze svého vyhnanství, když se obhájí buď v písni nebo v některém jiném veršovém rozměru.

Ovšemže ano.

e A dovolili bychom jistě i jeho obhájcům, kteří nejsou básníky, ale přáteli básnictví, aby promluvili neveršovanou řeč k jeho obraně, že jest netoliko libé, nýbrž i užitečné pro ústavní řády a pro lidský život; a s dobrou myslí je vyslechneme. Vždyť jistě mnoho získáme, objeví-li se, že jest netoliko libé, nýbrž i užitečné.

Jak bychom nezískali?

608 Pakli ne, milý příteli, tu si budeme počínati jako ti, kteří si kdysi někoho zamilovali, a jestliže uznají, že ta láska jim nepřináší nic dobrého, třeba násilím, ale přece se jí zdržují: takto i my, kteří jsme naplněni láskou k takové poezii působením výchovy za nynějších krásných řádů, budeme sice s dobrou myslí tomu přátí, aby se objevila co nejlepší a nejpravdivější, ale pokud by nebyla schopna se obhájit, kdykoli ji budeme poslouchati, budeme si na ochranu proti jejímu kouzlu opakovati tyto úvahy, které pronášíme, a toto zařikávání, pilně se staráme, abychom znova neupadli do té dětinské a obecně rozšířené lásky. Budeme si tedy říkati, že nelze se vážně zabývatí takovýmto básnictvím a myslítí, jako by se dotýkalo pravdy a bylo něco vážného, nýbrž že se musí posluchač míti před ním na pozoru v obavě o ústavní zřízení ve vlastním nitru a souditi o básnictví tak, jak jsme vyložili.

Docela s tebou souhlasím.

Mnoho na tom záleží, milý Glaukóne, mnoho, více, než se zdá, stane-li se člověk dobrým, či zlým, pročež nesmíme se

dáti svést ani poctami ani penězi ani jakýmkoli úřadem a ovšem ani uměním básnickým, abychom zanedbali spravedlnosti a ostatních ctností.

Souhlasím s tebou na základě toho, co jsme vyložili; a myslím, že také kdokoli jiný.

c 9. Avšak to jsme ještě nevyložili o největších odměnách ctnosti a o cenách jí určených.

To by byla nesmírná velikost, jsou-li jiné odměny ještě větší než ty, které byly uvedeny.

Avšak co velikého by se mohlo státi v krátkém čase? Neboť celá tato doba od dětství až do stáří jest asi jistě krátká proti veškerému času.

Věřu, nic velikého.

Nuže co? Myslíš, že nesmrtelná věc má vynaložiti své vážné usilování jen pro tak krátkou dobu, a ne pro všechnu věčnost? d

Myslím arci, že pro veškeren čas; ale co tím myslíš?

Nevidíš, tázal jsem se, že naše duše jest nesmrtelná a nikdy nezaniká?

Glaukón pohlédnuv na mne s podivením řekl: Bůh ví, já nikoli; a ty to můžeš tvrditi?

Proč by ne, odpověděl jsem. Myslím však, že i ty, vždyť to není nic těžkého.

Pro mne ano, ale rád bych slyšel od tebe tuto netěžkou věc.

To můžeš slyšeti, děl jsem já.

Jen mluv.

Znáš pojmy „dobrý“ a „zlý“?

Arciže.

Nuže, zdalipak o nich smýšlíš tak jako já? e

Jak to?

Zlé že jest, co všechno ničí a kazí, co však zachovává a podporuje, dobré.

Arci.

A což, myslíš, že pro každou věc jest zvláštní zlo a dobro? Tak například pro oči zápal a pro veškeré tělo nemoc, pro obilí 609

sněť, pro dřevo hniloba, pro měď a železo rez, a jak pravím, skoro u všech věcí že ke každé jednotlivé náleží nějaké zlo a nějaká nemoc?

Arci.

Není-li pravda, že kdykoli se takové zlo něčeho chytí, činí tuto věc špatnou a nakonec ji celou rozloží a zničí?

Jakpak by ne?

Tedy každou jednotlivou věc ničí to zlo a ten kaz, který k ní náleží, sice nezničí-li jí toto, nic jiného by jí už neporušilo. Vždyť co jest dobré, nikdy nic nezničí, a co není ani zlé, ani dobré, také ne.

Jak také by mohlo?

Jestliže tedy mezi jsoucný nalezneme věc, která sice má své zlo, jež ji činí špatnou, ale toto zlo není s to, aby ji svou ničivou působností docela rozkládalo, neuznáme hned, že pro věc s takovou přirozeností není zkázy?

Tak jest, podobá se.

Nuže duše nemá, co ji činí špatnou?

Ba jistě, všechno, co jsme právě probírali, nespravedlnost, c nevázanost, zbabělost a nevědomost.

Zdalipak jí něco z toho může rozložit a zničit? A dej pozor, abychom se nedali oklamati míněním, že nespravedlivý a nerozumný člověk, kdykoli jest přistižen při nespravedlivém jednání, že tehdy příčinou jeho konce jest nespravedlnost, jež jest kaz duše. Než představuj si to takhle: jako nemoc, kaz těla, stravuje a hubí tělo a přivádí je do toho stavu, že již ani není tělem, a tak také všechny právě uvedené věci přicházejí v nebytí působením své příslušné špatnosti, ničící je tím, že na nich lpí d a je proniká – není tomu tak?

Ano.

Nuže tedy týmž způsobem pozoruj i duši. Zdalipak obsažená v ní nespravedlnost a jiná špatnost tím, že ji proniká a na ní lpí, tak ji hubí a moří, až konečně ji uvede ve smrt a odloučí od těla?

To nikoli.

Ale naopak to by bylo jistě proti rozumu, děl jsem, aby něco hynulo kazem jiné věci, a vlastním ne.

Ano, proti rozumu.

Dobře, Glaukóne, neboť považ, že podle našeho mínění ani e tělo nehyne od špatnosti pokrmů, která totiž náleží jim samým, buď že jsou staré nebo ztuchlé nebo cokoli jiného; ale jestliže špatnost pokrmů samých způsobí v těle špatný stav těla, řekneme, že jest uvedeno ve zkázu vinou pokrmů od svého vlastního kazu, totiž od nemoci; ale nikdy neuznáme, že by tělo bylo ka- 610 ženo od špatnosti pokrmů – protože pokrmů jsou něco jiného a tělo také něco jiného –, tedy od cizího kazu a bez způsobení kazu příslušného.

To zase máš zcela pravdu.

10. Tudíž obdobně, jestliže špatnost těla nezpůsobuje v duši špatnosti duše, nikdy neuznávejme, že by duše byla ničena od cizího kazu bez vlastní špatnosti, tedy něco různého kazem věci různé.

Ano, to jest rozumné.

Buďto tedy toto vyvrátime a dokažme, že to nesprávně tvrdíme, anebo dokud to nebude vyvráceno, neříkejme, že od horeč- b ky anebo od jiné nemoci anebo od smrtící rány, ba ani kdyby někdo rozkrájel celé tělo na kousičky co nejmenší, že těmito věcmi duše někdy byl sebeméně jest přiváděna v zánik, dříve než někdo dokáže, že skrze tyto stavy těla ona sama se stává nespravedlivější a bezbožnější; kdykoli však vzniká v některé věci cizí kaz a vlastní kaz se v ní nevytváří, nepřipouštějme, c aby někdo mluvil o hynutí duše nebo čehokoli jiného.

Než věru toho nikdo nikdy nedokáže, že by se duše umírajících smrtí stávaly nespravedlivějšími.

Bude-li však někdo mítí odvalu postavit se proti tomuto důkazu a říkati – jen aby nebyl nucen uznati, že duše jsou nesmrtelné –, že umírající se stává špatnějším a nespravedlivějším, budeme jistě právem tvrditi, že má-li, kdo takto mluví, pravdu,

d že pak jest nespravedlnost pro člověka nespravedlivého smrtící právě tak jako nemoc a že od tohoto zla, usmrcujícího svou vlastní přirozeností, umírají ti, kteří jím jsou nakaženi, a to kteří jím jsou nakaženi nejvíce, rychleji, kteří pak méně, pomaleji; že se to tedy neděje jako nyní, kdy nespravedliví jsou usmrcováni od jiných, kteří je pro tuto vlastnost trestají.

e Bůh ví, to tedy se nespravedlnost neukáže nejhroznější věcí, přinese-li smrt tomu, kdo jest jí nakažen – vždyť by pak byla vyproštěním ze zla –, ale spíše se, myslím, ukáže, jak právě naopak usmrcuje jiné lidi, je-li to možno, kdežto svému nositeli dává dokonce i hojně životní síly a vedle životní síly ještě i bdělost: tak daleko jest patrně její stánek od toho, aby byla smrtící.

Dobře díš, odpověděl jsem. Jistě, když vlastní špatnost a vlastní kaz nestačí, aby usmrtil a zničil duši, kaz určený ke zkáze jiné věci sotva zničí duši nebo něco jiného kromě toho, k čemu jest určen.

Sotva, jak se podobá pravdě.

611 Nuže, když duše není ničena žádným kazem, ani vlastním ani cizím, patrně, že jest to nutně cosi vždy jsoucí, a jestliže vždy jsoucí, tedy nesmrtelné.

Nutně.

11. To tedy by se mělo takto; a jestliže se to tak má, chápeš, že to jsou stále tytéž duše, které jsou. Vždyť by se jejich počet nemohl ani zmenšiti, poněvadž žádná nezaniká, ani zase zvětšiti; neboť kdyby čehokoli mezi věcmi nesmrtelnými přibývalo, rozumí se, že by to přibývalo změnou ze smrtelného a že by nakonec bylo všechno nesmrtelné.

Máš pravdu.

b Než nemysleme si ani toto – vždyť rozum toho nepřipustí –, ani zase, jako by duše ve své pravé přirozenosti byla něco takového, že by byla plna velké vnitřní rozmanitosti, nepodobnosti a různosti.

Jak to myslíš?

Není snadno si mysliti, odpověděl jsem, že by bylo věčné, co jest složeno z mnoha částí a nemá nejkrásnějšího složení, jako se nám nyní objevilo o duši.

Vskutku se nepodobá.

c Že tedy duše jest nesmrtelná, k tomu nutně vede i právě podaný důkaz i ostatní; ale chceme-li viděti, jaká vpravdě jest, nesmíme se na ni dívati tak, jak ji vidíme nyní, poskvrněnou od společenství těla i od jiných zlých věcí, nýbrž jaká jest ve své čistotě, takovou si ji musíme myšlením důkladně prohlédnouti: pak ji nalezneme mnohem krásnější a zřetelněji prohlédneme spravedlnost i nespravedlnost a všechno, o čem jsme nyní jednali. Nyní jsme řekli pravdu o ní, jaká se jeví v přítomné chvíli; avšak to ji vidíme před sebou jen v jednom stavu jako ti, kdo se dívají na mořského Glauka¹⁹⁴ a těžko by poznali jeho původní podobu, protože z bývalých částí těla jedny má ulámany, jiné od vln sedřeny a všelijak znetvořeny a naopak zase má na sobě jiné přírůstky, jako lastury, chaluhy a kameny, takže se podobá d spíše každému zvířeti, než jaký původně byl: takto i my se díváme na duši podobně znetvořenou tisícerymi zly. Než potřebí jest, Glaukóne, hleděti na jistou věc.

Na kterou?

e Na její lásku a moudrosti a pozorovati, jaké má snahy a po jakých touží společnostech ve vědomí své příbuznosti s božským, nesmrtelným a věčným a jaká by se stala, kdyby mohl zcela následovati tohoto vyššího prvku, povznést se jeho popudem z moře, ve kterém nyní žije, a otlouci ze sebe kameny a lastury, ty zemité a kamenité výrůstky, četné a divoké, kterými jest nyní pokryta od toho takzvaného blaženého hodování, 612 poněvadž se živí zemí. A tenkrát bychom uviděli její pravou přirozenost, zdali má mnoho tvarů, či jeden, či co a jak s ní jest. Nyní však jsme, jak myslím, náležitě probrali její stavy a podoby, pokud se jeví v životě lidském.

Zajisté.

12. Nuže, ve svém výkladu jsme odmítli některé domněnky a mimo jiné jsme se zdrželi vychvalovati odměny a slávu za spravedlnost, jako to činí podle vašich slov Hésiodos a Homér, a naopak našli jsme, že spravedlnost sama o sobě jest pro duši samu nejlepší a že duše má spravedlivě jednati, aťsi nosí Gygúv prsten¹⁹⁵ nebo nenosí, a k tomu prstenu ještě i Hádovu přilbici.¹⁹⁶

Jistou pravdu mluvíš.

- Nyní však, Glaukóne, můžeme snad již směle uznati při spravedlnosti a ostatních ctnostech vedle oněch předností také to, jak velikých a jakých odměn poskytuje duši od lidí i od bohů, i dokud člověk žije i po smrti.

Dozajista, odpověděl.

Zdalipak tedy mi vrátíte, co jste si za řeči vypůjčili?

Co to?

- Dal jsem vám prozatím svůj souhlas, aby se o spravedlivém člověku zdálo, že jest nespravedlivý, a o nespravedlivém, že jest spravedlivý; vy jste totiž žádali, i kdyby nebylo možné, aby tyto vlastnosti zůstaly skryty před bohy a před lidmi, že přece to musí býti připuštěno ve prospěch rozpravy, aby byla posouzena čistá spravedlnost proti čisté nespravedlnosti. Či se nepamatuješ?

To by přece nebylo ode mne spravedlivé, kdybych se nepamatoval.

Když tedy jsou již posouzeny, požaduji ve prospěch spravedlnosti nazpět jejího práva, abychom totiž i my přijali takové mínění o ní, v jaké pověsti jest u bohů i u lidí, za tím účelem, aby si odnesla také svou vítěznou cenu, získávajíc takto ze svého uznání to, co dává lidem spravedlivým; neboť že dává i dobro, plynoucí z jejího bytí, a že nezklamává těch, kdo ji vskutku přijímají, to se již ukázalo.

- Spravedlivé věci žádáš.

Nuže tedy, tázal jsem se, uznáte nejprve to, že bohům není tajno o spravedlivém, ani o nespravedlivém, jaký jeden i druhý jest?

Uznáme.

Jestliže pak to o nich není tajno, jest patrně jeden bohům milý, druhý bohům protivný, jak také jsme se na začátku shodovali.

Tak jest.

Co pak se týče bohu milého, jistě se shodneme v mínění, že všechno, čeho se mu dostává od bohů, jsou co možná největší dobra, ač nelpělo-li na něm nějaké nutné zlo z dřívějšího provinění.¹⁹⁷

Ovšemže.

Pak tedy jest předpokládati o spravedlivém muži, kdykoli se octne buď v chudobě nebo v nemocech nebo v něčem jiném, co se pokládá za zlo, že se mu to obrátí v něco dobrého buď zaživa nebo i po smrti. Neboť jistě nikdy nebývá opouštěn od bohů ten, kdo se s dobrou vůlí vynasnažuje, aby se stával spravedlivým a aby se, pokud člověku možno, konáním ctnosti připodobňoval bohu.

Lze čekati, že takový člověk není opouštěn od bytosti, které se podobá.

Nemusíme si o nešpravedlivém mysliti opak toho?

Jistě.

Taková vítězná cena by tedy asi čekala spravedlivého od bohů.

Aspoň podle mého mínění.

Co však, tázal jsem se, od lidí? Máme-li souditi na základě skutečnosti, jest to patrně takhle: lidé silní a nespravedliví dělají totéž co závodní běžci, kteří první část dráhy běží dobře, ale nazpět ne. Ti také zpočátku bystře uhánějí, ale nakonec trží posměch, majíce uši schlíplé a odbíhající neověnčení; ale opravdoví běžci přišedše k cíli dostávají závodní ceny a bývají věnčeni. Nebývá to tak zpravidla i se spravedlivými? Na konci

každého jednání, každého vespolného obcování a na konci života mají dobré jméno a odnášejí si od lidí závodní ceny.

Ba jistě.

Připustíš tedy, když o těchto řeknu totéž, co jsi sám říkal d o nespravedlivých? Řeknu totiž, že spravedliví, když dosáhnou staršího věku, zastávají – chtějí-li – ve své obci úřady, berou si za manželky dcery, z kterýchkolí rodin si přejí, a provdávají své dcery, za kteréhokoli muže chtějí; a všechno, co jsi ty mluvil o oněch, tvrdím nyní já o těchto. A na druhé straně pravím zase o nespravedlivých, že většina z nich, i když se v mládí utají, bývají na konci závodního běhu dopadeni, jsou předmětem posměchu, a když zestárnou, bývá s nimi potupně nakládáno od cizinců i lidí domácích: bývají mrskáni a zakoušejí hrubostí,¹⁹⁸ jak ty jsi právě řekl – potom budou natahováni na skřipci a oči jim budou vypalovány –, myslí si, že mě slyšíš opakovati výpočet všech oněch trápení. Než viz, zdali připustíš e mé tvrzení.

Ba ovšem, vždyť mluvíš věci spravedlivé.

13. Takové by tedy byly, děl jsem, ceny, odměny a dary, kterých se zaživa dostává spravedlivému od bohů i od lidí mimo 614 ona dobra, kterých poskytuje spravedlnost sama o sobě.

A jistě velmi krásné i stálé.

A přece všechny tyto věci nejsou počtem ani velikostí nic proti tomu, co čeká spravedlivého i nespravedlivého po smrti; to třeba vyslechnouti, aby ani jednomu ani druhému naše rozprava nezůstala nic dlužna.

Mluv, prosím, a buď přesvědčen, že není mnoho jiných věcí, b které bych raději poslouchal.

Ale ovšem nebude to dobrodružné vypravování statečného Alkina, ¹⁹⁹ nýbrž vypravování muže sice také statečného, Éra Armeniova, rodem Pamfyla. Ten zahynul kdysi v boji; a když po deseti dnech byly sbírány mrtvolý již porušené, byl nalezen neporušen a donesen domů; měl býti pohřben a tu dvanáctého dne, když už ležel na hranici, ožil a oživnuv vypravoval, co na

onom světě uviděl. Pravil pak, že jeho duše, když z něho vyšla, putovala ještě s mnoha jinými a přišly na jakési podivuhodné místo, na němž zely dva otvory do země blízko vedle sebe a nahoře zase proti nim jiné otvory do nebe. Mezi těmi pak seděli soudcové, kteří po každém rozsudku spravedlivým kázali bráti se cestou napravo vzhůru nebem, připevniše jim vpředu označení svého soudního nálezu, nespravedlivým však cestou nalevo dolů; měli pak i tito znamení všech svých skutků, ale vzadu. Když pak předstoupil on, řekli prý, že se má státi zvěstovatelem lidem o onom světě a že mu přikazují, aby si všechno na tom místě vyslechl a prohlédl. Tu pak viděl, jak tam jedním otvorem do nebe a jedním do země odcházejí duše, když byl nad nimi vynesena rozsudek, kdežto druhými se vracejí: z jednoho že vystupují ze země, plné špíny a prachu, druhým pak že jiné sestupují z nebe čisté. A ty, které pokaždé přicházejí, že mají vzezření, jako by přicházely z daleké cesty; s radostí odcházejí na luh, rozbíjejí si tam stánky jako o velké slavnosti a pozdravují se vespolek, které se znají, ty, které přišly ze země, vyptávají se druhých, jak jest v nebi, a duše přišlé z nebe, jak jest zase u oněch. Tu pak si vespolek vypravují, jedny s naříkáním a pláčem, vzpomínajíce si, jak četná a jaká utrpení prožily a viděly na své podzemní pouti – trvá prý pak ta pouť tisíc let –, kdežto zase duše přišlé z nebe vypravují o slastech a podívaných nevýslovné krásy. Pověděti tak mnoho věcí, Glaukóne, vyžadovalo by dlouhého času; avšak hlavní věc jest prý to, že za všechny křivdy, kterých se kdo na kom dopustil, a za všechny osoby, kterým ukřivdil, jsou po řadě trestáni, za každou křivdu desetkrát – to jest vždy za sto let jednou, neboť tak dlouhý jest život lidský²⁰⁰ –, aby desateronásobnou pokutou odpykali za každou křivdu, a například, jestliže někteří byli mnohým lidem příčinou smrti, buď že zradili města nebo vojska a do otroctví je uvrhli, nebo byli spoluviníky nějakého jiného zloinství, aby za všechno to sklidili desateronásobné utrpení za každou vinu, a naopak zase jestliže prokázali

c

d

e

615

b

c nějaké dobrodiní a osvědčili se spravedlivými a zbožnými, aby v témže poměru sklízeli zaslouženou odměnu. O těch, kteří zemřeli hned po svém narození a kteří žili jen krátký čas, vypravoval zase jiné věci, jež však nezasluhují zmínky. Za neúctu nebo úctu k bohům a k rodičům a za zabití člověka uváděl ještě větší odplaty.

Pravil totiž, že se nahodil k tomu, jak se jeden ptal druhého, kde jest veliký Ardiaios. Byl pak tento Ardiaios tyranem v kterémsi městě v Pamfylii – tenkrátě tomu bylo již tisíc let – a zabil svého starého otce i staršího bratra a spáchal ještě mnoho jiných bezbožných skutků, jak se vypravovalo. Tu prý ten, kterého se tázal, řekl: „Není zde a již sem asi nepříjde.“

d 14. „Spatřili jsme totiž i toto mezi oněmi hroznými divadly: když jsme byli blízko východu, majíce vystoupiti vzhůru a proživše již všechno ostatní, zahlédli jsme náhle onoho a ještě jiné – skoro většina z nich byli tyrani; ale byli tam i někteří prostí občané, kteří se velice provinili –, mysleli, že již vystoupí vzhůru, ale ten východ jich nechtěl přijmouti, nýbrž řval, kdykoli se pokoušel vyjíti někdo z těchto nevyléčitelných nebo dostatečně nepotrestaných hříšníků. Tu pak, pravil, divocí mužové a ohnivého vzezření, kteří stáli vedle a kteří tomu hlasu rozuměli, jedny popadli z obou stran a odváděli, Ardiaiovi však a jiným spoutali ruce, nohy i hlavu, srazili je k zemi, do 616 krve je zmrskali a pak je vlekli pryč podél cesty, smýkajíce jimi trním a oznamujíce všem mimojdoucím, proč jsou tak vedeni a že jsou vedeni, aby byli svrženi do Tartaru.“ Tu prý ze všech četných a rozmanitých strachů, které zažili, byl největší ten, aby jim nezazněl ten hlas, až budou chtít vystupovati, a že každý s největší radostí vystupoval, když nezazněl.

b A takové že tedy asi jsou pokuty a tresty a naopak zase opačné proti těmto odměny. Když si každý pobyl sedm dní na oné louce, museli osmého dne povstati a bráti se odtamtud a čtvrtého dne přišli na místo, odkud spatřili rovný pruh světla jako sloup, táhnoucí se shora celým nebem i zemí,²⁰¹ podobný

nejvíce duze, ale jasnější a čistší; ušedše cestu jednoho dne přišli k němu a tu viděli uprostřed světla táhnoucí se od nebe konce lan, kterými jest nebe svázáno – toto světlo jest prý totiž pás nebes, držící pohromadě celou otáčející se oblohu jako pásová lana triér²⁰² –, a od těch konců jdoucí vřetenem Nutnosti,²⁰³ jímž jsou otáčeny všechny nebeské kruhy; jeho hřidelík a háček jest prý z oceli, přeslen pak jest smíšen z této a z jiných látek. Sestrojení toho přeslenu jest prý takovéto: jeho tvar jest jako d u obyčejného na zemi, ale podle toho, co o něm říkal, třeba si pomysleti, že jest takový, jako kdyby do jednoho velkého přeslenu, dutého a veskrze vydlabaného, byl vložen jiný takový menší a přiléhající přeslen, jako nádoby, které se mohou do sebe vespolek vkládati, a tak i jiný třetí a čtvrtý a ještě čtyři jiné. Všech přeslenů jest prý totiž osm; vloženy jsou jeden do druhého, ukazujíce své kraje nahoře jako prstence a kolem hřídele tvoří souvislý povrch jednoho přeslenu; onen pak jest protknut naveskrz středem osmého přeslenu. Tu pak šířka prstence prvního a nejkrajnějšího přeslenu jest prý největší, druhé co do šířky jest mezikruží šestého, třetí pak čtvrtého, čtvrté osmého, páté sedmého, šesté pátého, sedmé třetího, osmé pak druhého. A prstenec největšího přeslenu jest pestře třípytí, sedmého nejjasnější, prstenec osmého má svou barvu od lesku sedmého, 617 prstence druhého a pátého jsou si vespolek podobny a jsou žlutší než ony, třetí pak má barvu nejbělejší, čtvrtý načervenalou, šestý pak jest druhý co do bělosti. Otáčí se pak vřetenem jako celek jedním a týmž směrem,²⁰⁴ ale v tom celku, dokola se pohybujícím, sedm vnitřních prstenců otáčí se zvolna směrem celku protivným; z těchto pak samých že nejrychleji jde kruh osmý, na druhém místě a mezi sebou stejně rychle sedmý, b šestý a pátý; třetí stupeň rychlosti má, jak prý se jim jevílo, při svém zpětném otáčení kruh čtvrtý, čtvrtý třetí a pátý druhý. Otáčí se pak to vřetenem na klíně Nutnosti. A na jeho prstencích nahoře na každém prý sedí Siréna,²⁰⁵ spolu se otáčejíc a vydávajíc jediný zvuk, jediný tón; ze všech osmi pak zaznívá jedna

c souzvučná harmonie. Kolem dokola pak sedí ve stejné vzdálenosti tři jiné bytosti, každá na jednom stolci, dcery Nutnosti, Moiry, bíle oděné, ověněné stužkami, Lachesis, Klóthó a Atropos,²⁰⁶ a zpívají k harmonii Sirén, Lachesis o minulém, Klóthó o tom, co jest, a Atropos o budoucím. A Klóthó čas od času dotýkajíc se pravicí vnějšího prstence vřetena pomáhá jím otáčeti, Atropos pak levicí zrovna tak zase prstenců vnitřních; d Lachesis pak se dotýká střídavě obojích tu pravou, tam levou rukou.

15. Když pak tam duše přišly, musely prý jíti přímo před Lachesis. Tu pak je jakýsi hlasatel nejprve rozestavil do řady, potom, vzav z Lachesina klínu losy a znaky životů, vystoupil na vysoké řečníště a takto mluvil:

e „Slyšte, co praví Nutnosti dcera, panenská Lachesis. Duše krátkověké, toto jest počátek nového kola smrtonosného pro smrtelné pokolení. Váš životní osud nebude určen tím, že by daimón²⁰⁷ dostal losem vás, nýbrž vy sami si daimona vyvolíte. Kdo bude první vylosován, ať první si volí život, k němuž pak bude nutností připoután. Dobro jest statek bez pána; podle toho, jak kdo bude nebo nebude o ně státi, bude ho míti více nebo méně. Odpovědnost má volitel; bůh není odpovědný.“

618 Pověděv toto hodil prý přede všechny losy a každý si zdvihl ten, který padl vedle něho, vyjma jeho, Éra, neboť jemu to hlasatel nedovolil; každému pak, kdo si zdvihl los, bylo z něho patrnou, kolikáté místo dostal. Potom pak zase položil před ně na zemi znaky životů, mnohem větší počet, než bylo přítomných. Byly pak rozmanitých druhů: byly tam totiž životy všech zvířat a také všechny životy lidské. Tak byly mezi nimi i tyranie, jedny doživotní, druhé uprostřed překažené a končící se chudobou a vyhnanstvím a žebrotou; byly i životy slavných mužů, proslulých jednak tělesným vzrůstem a krásou anebo také silou a zdatností v závodech, jednak rodem a vynikajícími vlastnostmi předků, a naopak zase mužů po těchto stránkách neslavných a zrovna tak i žen. Duševní vlastnosti však tam nebyly zařaze-

ny, poněvadž podle toho, jaký život si každá duše zvolí, takovou se nutně stává; avšak ostatní vlastnosti byly smíšeny jak vespolek, tak s bohatstvím nebo chudobou, jiné s nemocí, jiné se zdravím, jiné pak byly uprostřed toho všeho.

c Zde, milý Glaukóne, ovšem nastává pro člověka patrně svrchované nebezpečství, a proto jest se co nejvíce vynasnažovati, aby každý z nás, nedbaje ostatních nauk, byl hledatelem i žákem jen té nauky, ze které by nabyt schopnosti poznati a naléztí, kdo by ho učinil silným a znalým, aby rozeznával život dobrý a zlý a volil si vždy a všude z možných životů nejlepší; aby si o všem, co bylo právě řečeno, činil úsudek jednak srovnáváním, jednak rozborem, hledě k tomu, jak se to má k životní dokonalosti, a takto věděl, jaký jest účinek krásy smíšené s chudobou nebo s bohatstvím a při jakém stavu duše působí zlé nebo dobré, a co znamenají různé způsoby urozenosti a neurozenosti, života v soukromí a v úřadech, síly a slabosti, bystrosti a tuposti a všechny takové stavy jednak od přirozenosti s duší spojené, jednak získané – jaký účinek má všechno to jsouc vespolek míšeno, tak aby si člověk mohl ze všeho toho po úvaze vybrati, hledě k přirozené povaze své duše, a rozeznávatí život horší i lepší, horším jmenuje ten, který by ji zaváděl do nespravedlivosti, lepším pak, který by ji činil spravedlivější. Všechno ostatní nechá stranou: neboť jsme viděli, že tato volba jest nejlepší pro život zde i po smrti. To musí býti jeho ocelové přesvědčení a s tím musí jíti do Hádu, aby se ani tam nedal oslniti bohatstvím a takovými zly a aby se nestalo, že by upadl do způsobů tyranských a jiných takových skutků a tím způsobil jednak jiným mnoho nezhojitelného zla, jednak i sám ještě větší utrpěl, nýbrž aby se naučil voliti si vždy z takovýchto krajností život střední a vyhýbatí se výstřednostem v obou směrech, a to jak zde v tomto životě, podle možnosti, tak i ve veškerém potomním: takto zajisté stává se člověk nejšťastnějším. b

16. A tu pak dále, jak oznamoval posel z onoho světa, mluvil ten hlasatel takto: „I na toho, kdo přijde naposled, vyběří-li si s rozumem a bude podle toho žít, čeká život spokojený, ne špatný. Ani, kdo první volí, nebudiž bez starosti, ani kdo poslední, nepozbývej myslí.“

Při této řeči šel prý ten, který dostal losem první místo, a přímo si vybral největší tyranidu: vybral si, aniž si byl pro nerozumnost a hltavost všeho dostatečně všiml, avšak zůstalo mu utajeno, jaký jest v tom obsažen osud, snědení vlastních dětí a jiné hrozné věci; když pak měl kdy to zpozorovati, bil se v prsa a nařikal na svou volbu, nadržel se výstražky hlasatelovy, neboť nedával vinu toho neštěstí sobě samému, nýbrž osudu a daimonům a všemu jinému spíše než sám sobě. Byl pak to jeden z těch, kdo přišli z nebe; ve svém předešlém životě žil v spořádané obci a měl účast v ctnosti, ale jen ze zvyku, bez snahy poznati pravdu. Jak možno říci, většina těch, kdo se při této volbě neosvědčují, jsou právě ti, kteří přicházejí z nebe, poněvadž jim chybí zkušenost v utrpení; ale kteří přicházejí ze země, ti konají svou volbu z větší části bez ukvapení, protože sami zakusili útrapy a také u jiných je viděli. Právě pro tu ukvapenost většiny duší se stává záměna zla a dobra a také pro náhodnost losu; neboť jestliže někdo pokaždé, kdykoli přichází do života zde na zemi, zdravě se zabývá poznáváním pravdy a jestliže mu nepadne los volby mezi posledními, ten, jak se zdá ze zpráv z onoho světa, nejenom zde by byl šťasten, nýbrž i jeho cesta odsud tam a zase sem nazpět nebyla by podzemská a drsná, nýbrž hladká a nebeská.

To pak zajisté prý stojí za podívanou viděti, jak jednotlivé duše si vybíraly životy; byla to prý totiž podívaná žalostná i směšná a podivná. Většinou si totiž vybíraly podle zkušenosti ze svého dřívějšího života. Tak prý viděl, jak duše Orfeova²⁰⁸ si vybírala život labutě, protože z nenávisti k ženskému pohlaví pro smrt od nich utrpenou nechtěla přijít na svět ze ženy; dále viděl, jak duše Thamyrova²⁰⁹ si vybrala život slavíka; viděl pak

také, jak labuť přecházela k volbě života lidského a zrovna tak i jiní zpěvní ptáci. Dvacátá pak podle losu duše si zvolila život lva: byla to duše Aianta Telamónova,²¹⁰ jež se nechtěla státi člověkem, protože chovala v paměti ono rozhodnutí o zbraních. Potom přišla duše Agamemnonova;²¹¹ také tato ze záští k lidskému pokolení pro to, co vytrpěla, zaměnila svůj život za život orla. Mezi prostředními pak dostala los duše Atalantina;²¹² ta, spatřivši veliké počty mužů zápasníka, nedovedla se zdržeti a vzala. Po této pak prý uviděl duši Epeia Panopeova,²¹³ jak přešla v přirozenost ženy, znalé umělých prací; dále pak mezi posledními uviděl duši šaška Thersita,²¹⁴ jak vstupuje v opici. Náhodou pak podle určení losu šla volit ze všech poslední duše Odysseova; ve vzpomínkách na dřívější lopoty a zbavena ctižádostivosti dlouho chodila sem a tam a hledala život prostého muže, vzdáleného veřejné činnosti, a konečně po dlouhém hledání jej našla kdesi ležící a od ostatních pomínutých: jak jej spatřila, pravila, že by byla totéž udělala, i kdyby jí bylo připadlo první místo, a s radostí si jej vzala. A děly se tam podobně jiné přechody zvířat v lidi i v jiná zvířata navzájem, tvorové nespravedliví se měnili v divoké, spravedliví v krotké a vznikaly všeliké směsi.

Když pak tu všechny duše měly vybrány životy, předstoupaly v pořadí určeném losem před Lachesis; ona pak podle toho, který život si kdo zvolil, přidělovala každému toho daimona za strážce života a naplňovatele zvoleného osudu. Ten vedl duši nejprve ke Klóthó přímo pod její ruku a pod vřetenou jí otáčenou, utvrzuje tak osud, který si byla zvolila; dotknuv se pak této, vedl ji zase k předoucí Atropé, čině tak udělený osud nezměnitelným; odtamtud pak šel, neobrabeje se, pod stolec Nutnosti, a když jím prošel a když také ostatní tamtudy prošli, ubírali se všichni na roviny řeky Zapomenutí, hrozným vedrem a dusnem, neboť rovina ta byla bez stromů a beze všech rostlin. Rozložili se pak, když už nastával večer, u řeky Bezstarostnosti, jejíž voda se nedrží v žádné nádobě. Tu pak každý musel vy-

b píti jistou míru té vody, ale kteří nebyli chráněni rozumem, pili přes míru; každý, kdo se napil, na všechno zapomínal. Když pak ulehli a nastala půlnoc, nastala prý bouře a zemětřesení a náhle byli odtamtud unášeni každý jinam vzhůru ke zrození, tryskající jako hvězdy. Jemu samému že bylo zabráněno napítí se vody; ale kudy a jak přišel do těla, že neví, nýbrž najednou otevřel oči a uviděl, že je ráno a že leží na hranici.

c A takovým způsobem, Glaukóne, zachránila se ta báje a nebyl jí konec,²¹⁵ jako jiným, a také nás by zachránila, budeme-li se jí řídit; pak dobře přejdeme řeku Zapomenutí a neposkvrníme své duše. Nuže, bude-li mítí má řeč účinek, v přesvědčení, že duše jest nesmrtelná a schopna snášeti všechno zlé i všechno dobré, budeme se vždy držeti cesty vzhůru a s pomocí rozumného myšlení vším způsobem konati spravedlnost, abychom byli přáteli sami sobě i bohům, jak zde na zemi, dokud tu dlíme, tak až si budeme vybíratí za ni odměnu jako vítězové,
d a aby se nám i zde i na té tisícileté pouti, kterou jsme popsali, dobře vedlo.

Timaios